

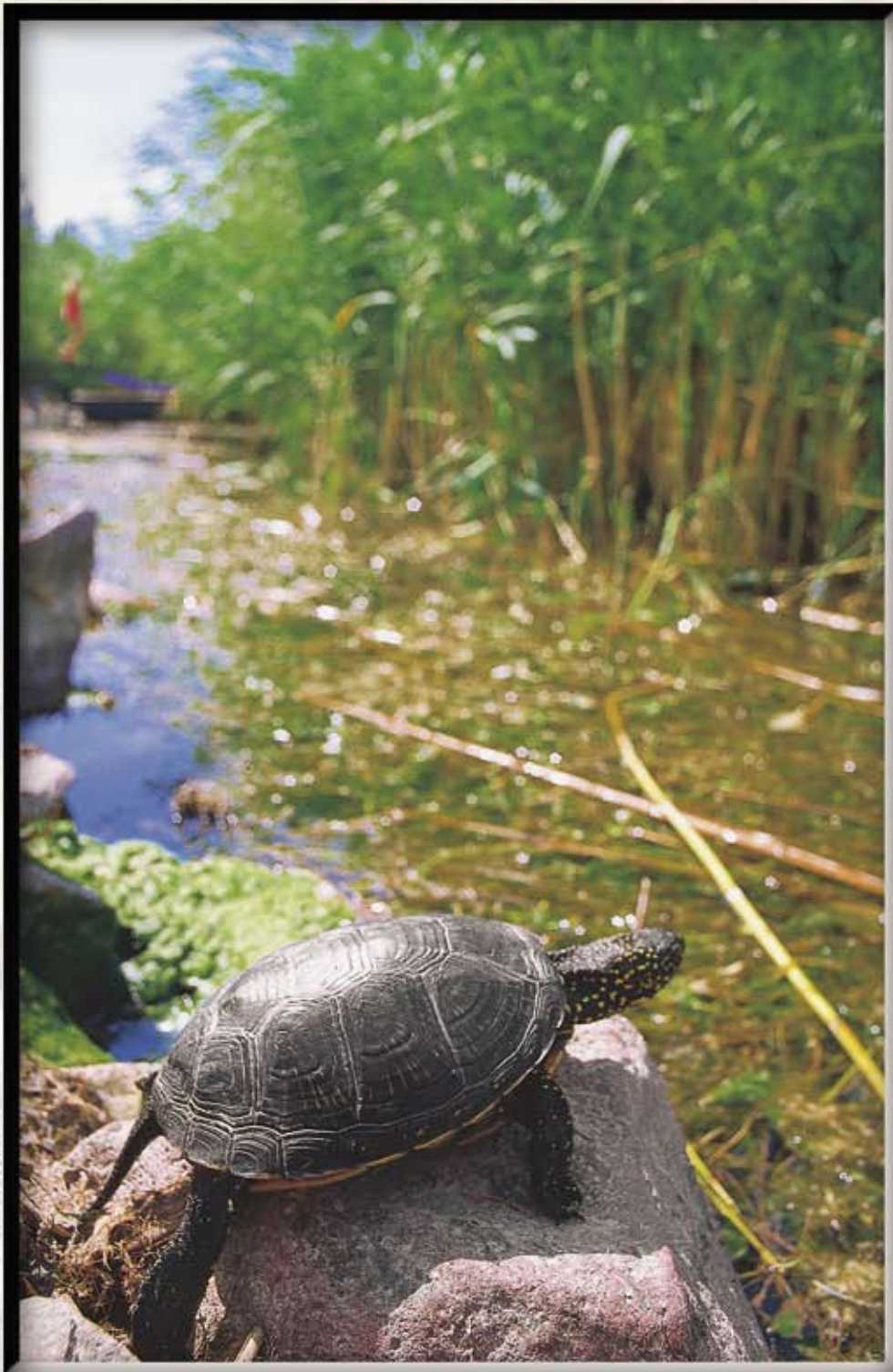
480 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

MADÁRTÁVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XIII. évf. 3. szám – 2006/3.

A Madárgyűrzési Központ beszámolója ● Gólya és Internet ● Hibrid fakopáncs

MADÁR HATÁROZÓ

FECSEKÉK

A fecsefélék (*Hirundinidae*) hazánkban fészkelő három fajának elkülönítése nem jelent különösebb problémát. Mindhárom faj fészke is könnyen meghatározható: a füstifecske főlülről nyitott, csésze formájú; a molnárfecske csak egy kisebb bejáratot hagy, egyébként a fészke zárt, a partifecske pedig függőleges partfalakba vájt üregben, telepesen költ.

A legismertebb faj, a **füstifecske** (*Hirundo rustica*) röptében, ültében hosszú, villás farkáról azonnal fölismerhető. A fiatal madaraknak azonban jóval rövidebbek ezek a tollaik. E faj jellemzője még a vörösesbarna torok és homlok, a fekete mellszalag.

A **molnárfecske** (*Delichon urbicum* = *D. urbica*) röptében főlülről a fehér farcsíkjával már messziről szembetűnik. Alsófele hófehér, ez fölterjed egészen a torokra.

A **partifecske** (*Riparia riparia*) főlül barnás, alulról legkönnyebben a mellen keresztülérő barna szalagról ismerhető fel.

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A természet szolgálatában

1121 Budapest, Költő utca 21.
Tel: 275-62-47
Fax: 275-62-67
www.mme.hu

Főszerkesztő: **Ujhelyi Péter**

Munkatársak:

Bagyura János Ragadozóvédelem
Drexler Szilárd MME-hírek
Fatér Imre Tűzokvédelem
Hadarics Tibor Faunisztika
Horváth Zsolt Természetvédelem
Karcsa Zsolt Vonuláskutatás
Kovács András Natura2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Szabó Balázs Fontos Madárélőhelyek
Szép Tibor Általános madártan
Vándor Barbara Környezeti nevelés
Varga Gábor Web-hírek

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE Állatszerveztani Tanszék)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (MÁFI Országos Földtani Múzeuma)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • **Bécsy László** • **Berta Béla**
• **Forrásy Csaba** • **Kalotás Zsolt**
• **Kármán Balázs** • **Máté Bence** • **Novák László**
• **Streit Béla** • **Suhayda László** • **Vizúr János**

Grafikusok: **Kókay Szabolcs**, **Matyikó Tibor**

Tipográfia: **Gór András**

Tördelés, nyomdai előkészítés: **Kitaibel Bt.**
Szerkesztőségi titkár: **Bányai Lászlóné**
Terjesztés: **Harangi István**

Alapító főszerkesztő: **Schmidt Egon**
Felelős kiadó: **Halmos Gergő** mb. ügyvezető igazgató

Nyomás és kötés: **Korrekt Nyomdaipari Kft.**
Felelős vezető: **Barkó Imre** ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatónk:

A címlapon: **Mocsári teknős** - **Korsós Zoltán** felvétele

Címlapterv: **U.P.**

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Internet és MME

Akár szeretjük, akár nem, napjainkban egyre fontosabbá válik a számítógépek világa, az Internet, a térinformatika, és általában az új technológiák használata. Ha ezeket az eszközöket okosan használjuk, akkor megkönnyíthetjük életünket, és hatékonyabbá tehetjük munkánkat.

Az MME-nél ezért arra törekszünk, hogy minél jobban kihasználjuk az Internet adta lehetőségeket, természeti értékeink védelmében. Honlapunkon (www.mme.hu), amelyen havonta 10 000 kattintást regisztrálunk, folyamatosan frissülő hírekkel, információkkal várjuk az érdeklődőket. Az info@mme.hu címre küldött kérdésekre kollégáink folyamatosan válaszolnak. Tavaly elindítottuk az első online adatbázisunknak otthont adó honlapunkat a www.golya.mme.hu címen, ahol ma már hazánk gólyafészkeinek 80%-a megtalálható. A Magyarországon egyedülálló honlapon a fészkek helyzetét sok esetben műholdas képeken is azonosíthatjuk, és néhány kattintással megtudhatjuk azt is, hogy hány fióka kelt ki, és hány repült ki a fészkekből az előző években. Az adatokat szolgáltató önkénteseink a honlapon keresztül azonnal visszajelzést kapnak munkájukról.

Ugyancsak tavaly indítottuk el próbaképpen az MME negyedévente megjelenő elektronikus hírlevelét, amelyben beszámolunk a természetvédelmi programjaink eredményeiről és az MME központjában zajló munkáról.

Ha Ön is szívesen venné a hírleveleinket és a rendezvényekre szóló meghívóinkat, kérjük, adja meg nekünk e-mail címét. Ehhez nem kell mást tennie, mint hogy kitölti a www.mme.hu oldalon található űrlapot, vagy küld egy levelet, nevével, e-mail címével és tagsági kártyájának számával az mme@mme.hu címre.

Remélem, a későbbiekben az Interneten is találkozunk!

Halmos Gergő

A tartalomról

A MADÁRGYŰRÜZÉSI
KÖZPONT 2005. ÉVI RÖVID
MUNKABESZÁMOLÓJA

4

7 ÉRDEKES
KERECSENSÓLYOM MEGKERÜLÉS

10

RITKA, MINT
A FEKETE HOLLÓ...

12

21 NEM MIND MADÁR,
AMI FÉSZKET HASZNÁL!

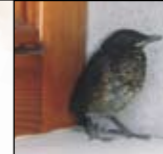
18

ÁRVA MADÁRFIÓKÁK?

25

SZÁNTÁS NÉLKÜL
IS LEHET ARATNI?

A FEHÉRBE ÖLTÖZŐ HEGY
(SOMLÓ-HEGYI
BARANGOLÁSOK)

A Madárgyűrűzési Központ 2005. évi rövid munkabeszámolója

A tavalyi évben Magyarországon **202** gyűrűző munkatársunk összesen **207 000** madarat jelölt meg. Ez a hazai madárgyűrűzés közel egy évszázados történetében az eddigi legnagyobb éves mintaszám, de a meggyűrűzött madarak mennyisége csak másodlagos, ahhoz az eredményhez képest, hogy a befogások és jelölések több mint háromnegyede valamilyen szervezett projekt keretében történt.

A 2005. év abból a szempontból is kimagasló volt, hogy az eddigi évekhez képest rekord mennyiségben érkeztek be *elektronikus formában* a madárgyűrűzési jelentések a Központba. Ezt **92** munkatársunknak és **7** madárgyűrűző állomás lelkes csapatának köszönhetjük, akik összesen **158 000** (76,1%) gyűrűzési adatot rögzítettek helyben, és így digitalizálva küldték meg éves jelentésüket. A többi adat hagyományos formában, papírnyomtatványokon érkezett be a Központba.

2005-ben több ezer visszafogást, megkerülést, vagy színes gyűrűs leolvasást leveleztünk le a külföldi központokkal, és integráltunk az adatbázisba.

Az eddig beérkezett, 2005. évi külföldi vonatkozású megkerülések száma **363**, de ez a szám folyamatosan növekszik, hiszen olykor több év is elmúlik, míg a Központ tudomást szerez egy-egy érdekes és értékes távoli megkerülésről. Az eddig beérkezett adatok alapján a tavalyi évben a legtávolabbi megkerülésünk egy, a Kolon-tavi Madárvártán megjelölt füstifecske, amelyet decemberben találtak a Kongói Demokratikus Köztársaságban.

A tavalyi évben összesen **435 000** madárgyűrűzési adat került rögzítésre a hazai adatbázisba. Ez részben a 2004. évi gyűrűzések, visszafogások és megkerülések, részben az 1992 előtti gyűrűzések utólagos rögzítéseinek eredménye. Az adatbázis gyűrűzési része 2005-ben „naprakész” lett, a hazai gyűrűzési adatok visszamenőleges rögzítése lezárult. Ezzel párhuzamosan elkezdtek a gyűrűzési adatok, a külföldi és a belföldi megkerülések teljes körű ellenőrzését, amely az idei év végére készül el. A madárgyűrűzési adatbázisban jelenleg összesen **3,5 millió** rekord van.

A Madárgyűrűzési Központ 2005-ben **14** új madárgyűrűzőt regisztrált, így az

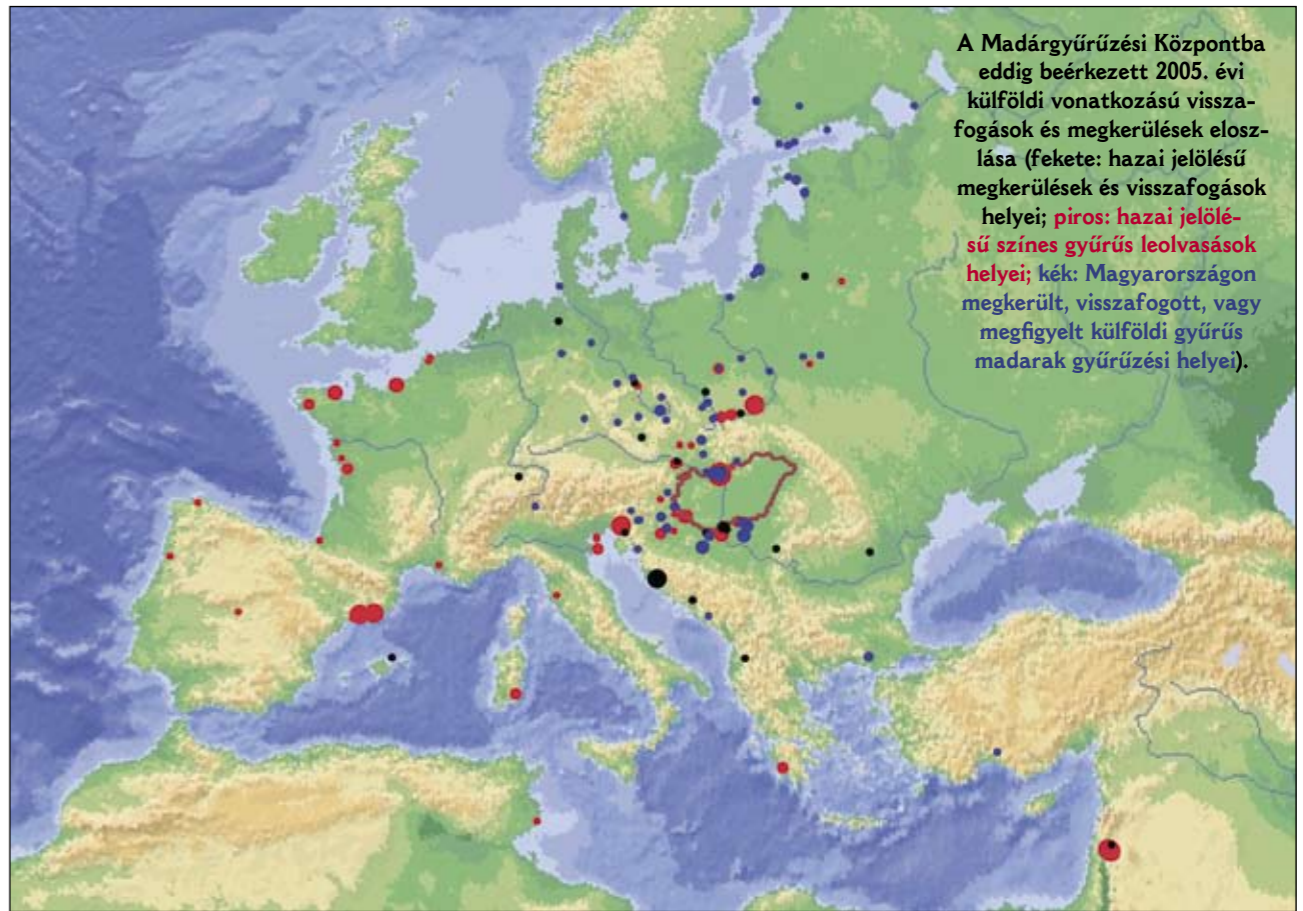
év végén összesen **281** munkatársat tartottunk nyilván, akik közül **218** fő volt úgy nevezett „aktív státusú”, azaz volt a részükre kiadva központi jelölőgyűrű az adott évben. 2006. év elején **18** új madárgyűrűzőt regisztráltunk, így jelenleg **299** az érvényes engedéllyel rendelkező hazai madárgyűrűzők száma.

A Madárgyűrűzési Központ a tavalyi évben összesen **11** adatkérés érkezett. Az *MME Gyűrűző és Vonuláskutató Szakosztály* vezetősége mindegyiket elfogadta, így a Központ valamennyi adatkérést teljesítette. Ezek **14** madárfajra, valamint két adatkérés kifejezetten egy-egy területre vonatkoztak. Az adatszolgáltatások összesen **112 ezer** adatrekordot érintettek 2005-ben.

2005. augusztus végén került megrendezésre az EURING (*European Union for Bird Ringing*) két évente megtartott közgyűlése, Strasbourgban. Ezen döntés született az EURING adatbank Hollandiából Nagy-Britanniába (*British Trust for Ornithology*) történő telepítéséről, amely időközben megtörtént (további részletek: www.euring.org). A soron következő közgyűlés Magyarországon kerül megrendezésre, 2007-ben.

Ősszel került megrendezésre **60** résztvevővel a 3. Országos Gyűrűzőtalálkozó, Csillebércen. Ezen bemutatásra kerültek a madárgyűrűző-állomások, nagyobb gyűrűzési projektek, CES-program éves eredményei, valamint megvitattuk a hívóhanggal történő madárbefogás és a gyűrűfelhasználás aktuális kérdéseit.

A Madárgyűrűzési Központ kapcsolattartása a hazai gyűrűzőkkel, a társ-központokkal, az érdeklődőkkel stb. az e-mail forgalommal mérhető le a legjobban. 2005-ben a Központba **1049** belföldi vagy külföldi megkerüléssel kapcsolatos, **1805** egyéb levelezésből származó, valamint **4515** különböző levelezőlistán megjelent levél érkezett (a kéretlen reklámlevelek nélkül). A kimenő e-mailek

száma az adott évben **3161** db, a „ringing office” madárgyűrűzési adatbázis kezelőszoftver által generált e-mailek száma **4176** db volt.

2005. őszén **11** fővel összeállt a hazai madárgyűrűzés centenáriuma (2008) kiadandó tervezett madárvonulási atlasz szerkesztőbizottsága. A tervezett könyv célja, hogy bemutassa a madárvonuláskutatás módszereit, legfontosabb eredményeit, a madárgyűrűzés nemzetközi és hazai történetét. A könyv madárfa-

jonként mutatja majd be a Kárpát-medence költő és vonuló madarainak szezonális vonulási sajátosságait, a 100 éves adatbank teljes körű feldolgozásával. A tervezett atlasz nagyon fontos célja, hogy köszönetet mondjon a több ezer adatközlőnek, hivatásos és amatőr gyűrűzőnek, akik fáradhatatlan munkájukkal hozzájárultak a hazai madárvonuláskutatáshoz.

A Madárgyűrűzési Központ 2005-ben **420 000** jelölőgyűrűt vásárolt. Az év

során **350 db** függönyháló került beszerzésre, amelyeket a gyűrűzők és projektek felé értékesítettünk. Az egyéni gyűrűzők által működtetett CES mintavételi pontokra 2-2 db, a 8 madárgyűrűző-állomás részére 10-10 db függönyhálót biztosított a *Vonuló Madarakért Alapítvány* támogatásából.

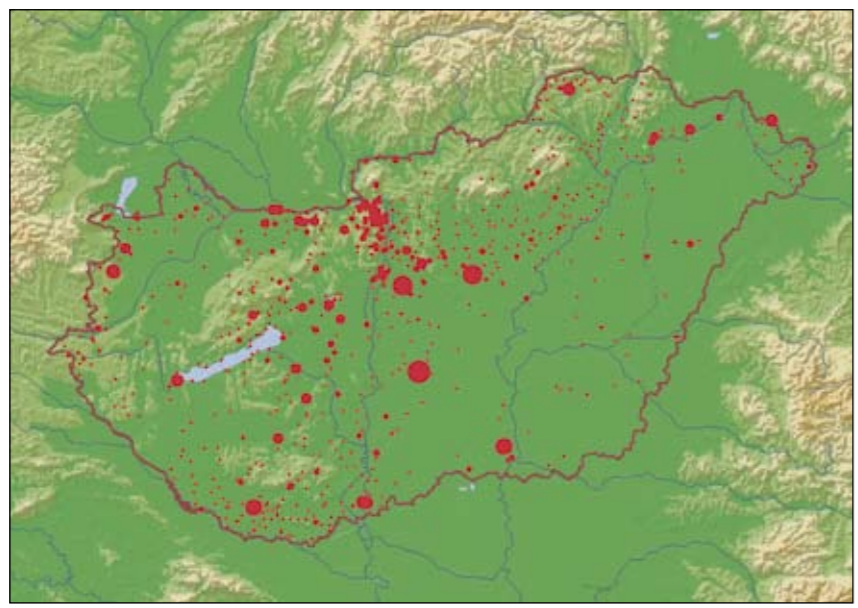
A Madárgyűrűzési Központ fő támogatója a *Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium*. További támogatók 2005-ben: *KÖVICE*, a *Vonuló Madarakért Alapítvány*, valamint a *Munkaügyi Központ*.

A Madárgyűrűzési Központ rendszeres szakmai jelentése az *Aquila* folyóiratban jelenik meg. A 2003. évi jelentés az *Aquila* 112. számában olvasható. A 2004. és 2005. évi riport az *Aquila* 113. számában jelenik meg. Az itt közölt 2005. évi eredmények csak tájékoztató jellegűek, azok ellenőrzése és lezárása folyamatban van.

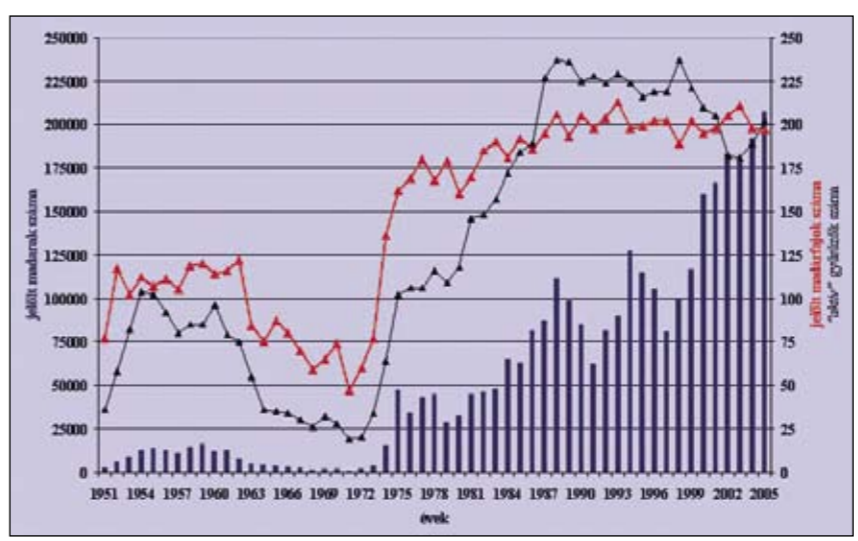
Friss hírek a madárgyűrűzésről, érdekesebb megkerülésekről, valamint legfontosabb eseményekről és eredményekről a „ringing” levelezőlistán érhető el (regisztráció: www.zpok.hu)!

Karcza Zsolt

A madárgyűrűzési aktivitás területi eloszlása Magyarországon 2005-ben.

A madárgyűrűzési aktivitás alakulása Magyarországon (1951-2005).

„A 234 ÉVES MADÁR”

avagy érdekességek a Madárgyűrűzési Központ archívumából 2.

A 2008-ban centenáriumát ünneplő hazai madárgyűrűzés első 38 évének teljes irattári anyaga megsemmisült a II. világháborúban, így ebből az időszakból csak az *Aquila* folyóiratban megjelent éves madárgyűrűzési riportok maradtak fenn. Néhány helyen, főleg az első években, az adatok kiegészítéseként néhány, a bejelentők által küldött levél részlete is közlésre került.

Az alábbi levelet Dr. Goldziher Ignác (egyetemi tanár, orientalista, 1850–1921) küldte a királyi Magyar Ornithológiai Központnak, egy, a Közél-Keleten 1910-ben kézre került madárral kapcsolatban (*Schenk Jakab: Jelentés az 1910. évi madárjelölésekről, Aquila XVII.*)

„A Beirutban megjelenő „Al Masrik” című arab nyelvű tudományos folyóirat júliusi számában engem aposztrofálnak: adnék fölvilágosítást a budapesti ornithológiai központot illető egy eseményről. Egy Musza Ben Juszuf Darabi nevű úri ember, ki Szíria Ma'lula nevű helysége körül gazdálkodik, azt újságolta, hogy mialatt szőlejtében dolgozott (azt mondja, hogy múlt áprilisban), mellette több daru szállt le, közöttük egy nagyon vén és züllött kinézésű, melyet Musza uram elfogott. Ennek a madár-

nak a lábára egy fehér fémből készült gyűrű volt illesztve, rajta egy latin írású fölirat, melyet Basilius abbé többek jelenlétében elolvasott. A fölirat szövege: Ornith. Kozpont / Budapest / Hongria

A madarak vonuláskutatásában használt gyűrűk küllemük alapján jól elkülöníthetők a tenyésztők által alkalmazott jelölőgyűrűktől

/ 1676. Ebből már most Musza uram és Basilius tiszteendő úr a daru vénségét következtetik, a fölírást úgy magyarázván, hogy az Ornith Központ 1676-ban tette a gyűrűt a madár lábára. Az újság

szerkesztője tamaskodik e feltevésben, és már most tőlem kérdi, mi van a dologban.”

A szerző kiegészítése: „Természetesen azonnal megírtuk a szükséges adatokat világszerte híres tudósunknak, a ki azután az „Al Masrik”-ban kielégítette a libanoni emberek kíváncsiságát, és helyreigazította tévedésüket, nevezetesen azt, hogy a kérdéses **daru tulajdonképpen gólya.**”

Ezt a fehér gólyát Vönöczki Schenk Jakab jelölte 1909-ben a Duna-Tisza torkolat közelében, fiókaként, így megtalálása idején 233 évvel volt fiatalabb, mint ahogy a megtalálója azt feltételezte.

A tudományos és természetvédelmi célú jelölőgyűrűk a származási ország azonosítója mellett csak egy sorozatszámot tartalmaznak, amely alapján a központi adatbázisban a gyűrű visszakereshető, évszám ezeken a gyűrűkön nem szerepel. A tenyésztők által használt galamb, sólyom stb. gyűrűkön valóban szerepel a madár kelési évszáma. Ezek a gyűrűk úgynevezett zárt tenyésztői gyűrűk, amelyeket fióka korban helyzetnek a madár lábára.

Karcza Zsolt

„Garázda” gólya

Az MME Fenépusztai Madármentő Állomásán ápolták azt a gólyát, amely mostanában a keszthelyi strandon és környékén szórakoztatja a horgászokat. A fiatal gólyát legyengülve, kimerülten találták még tavaly ősszel Balatonygyörökön, ahonnan az MME Fenépusztai Madármentő Állomásra szállították. A Hannának keresztelt madár lábán gyűrű volt, ennek alapján az egyesület Madárgyűrűzési Központjában azonosították, s kiderült, hogy Ausztriában, egy Graz melletti településen jelölték meg fiókaként. Hanna a madármentő állomáson egész télen remek kosztot és kvártélyt kapott, így tavasszal újult erővel kezdhette a szabad életet, egyenesen Persányi Miklós környezetvédelmi miniszter közreműködésével, aki márciusban maga engedte szabadon. Néhány hétig a Mentőállomás melletti műfészekben lakott, és elüldözött minden arra tévedő idegen gólyát. Hanna, bár képes önálló táplálékszerzésre, időnként mégis a könnyebb úttal próbálkozik. Mivel teljesen szelíd, és megszokta, hogy az emberek gondoskodnak róla, ezért inkább kunyerál, még a vasútállomáson várakozóktól is. Mivel meglehetősen erőszakos, többen feljelentették már az MME munkatársainál, akik legutóbb Keszthelyről szállították haza garázdság miatt. Ha Hanna nem tud beilleszkedni vadon élő társai közé, akkor előfordulhat, hogy hamarosan az Állatkertbe szállítják.

ÉRDEKES KERECSENSÓLYOM

MEGKERÜLÉS

A Madárgyűrűzési Központ adatbázisa alapján 1954-ben, egy börsönnyi fészekben gyűrűztek először kerecsensólyomfiókat Magyarországon (feltételezhető, hogy egyedi gyűrűzések korábban is történtek, azonban ezek az adatok sajnos elvesztek). Az ezt követő 51 év során (2005-ig) összesen 1374 kerecsensólyomfiókat gyűrűztek meg hazánkban, a legtöbbet 2002-ben, amikor országsszerte 150 fiókat jelöltünk meg. Ezidáig mindösszesen 47 gyűrűs példány megkerüléséről van adatunk, amelyek közül 31 külföldön, 16 pedig belföldön került kézre. A gyűrűzést követően a példányok viszonylag kis hányadáról (3,4%) kapunk hírt, ezért nagy öröm számunkra, ha valamelyik madár sorsáról visszajelzést kapunk. Már számos figyelemre méltó megkerülésről kaptunk adatot, azonban ornitológiai szempontból talán az itt ismertetett, közelmúltban szerzett adat a legérdekesebb.

Kassa térségében Mihók József magasfeszültségű oszlopokra már közel húsz éve helyez ki mesterséges fészkeket, hogy különböző sólyomfélék megtelepedését elősegítse. Az egyik ilyen fészektálcát 1992-ben elfoglalta egy új kerecsensólyompár, amely ekkor Kelet-Szlovákiában a második ismert pár volt. József megfigyelte, hogy a tojó bal lábán gyűrű van, és ez alapján a későbbiek folyamán jól tudta azonosítani, rendszeresen figyelte a viselkedésüket, mind

© MIHÓK JÓZSEF FELVÉTELEI

a két sólymot egyedileg jól megismerte. Az első évben sikertelen volt a költésük, a tojások ismeretlen okból bezáptáltak, de a későbbiek folyamán mindig sikeresen kötöttek. 2006-ig összesen 63 fiatal repült ki a fészkekből (4,2 fióka/fészek), ami rendkívül jó költési eredménynek számít (pl. 1,3 fióka/fészek átlaggal magasabb az elmúlt 25 év hazai költéseinek átlagához viszonyítva). Egy alkalommal 6 fiókat neveltek, ami ritkaságnak számít, hazánkban még nem figyeltek meg hasonló esetet. József elmúlt 15 évi megfigyelései alatt a tojó kétszer is új hímmel állt párba (mivel a kerecsensólymok monogám madarak, ezért feltételezzük, hogy az előző hímek elpusztultak). A fió-

kákat színes gyűrűvel jelölték meg, ami alapján a későbbiek folyamán további 3 új pár tagjaként figyeltek meg ebből a fészkekből kirepült költő sólymokat.

2006. május 14-én Mihók Józsefnek sikerült megfogni az öreg tojót, és gyűrűje alapján kiderült, hogy azt Szitta Tamás 1990. május 23-án a Bükk-hegységben egy őrzött sziklai fészekben gyűrűzte. Ezzel bizonyítást nyert, hogy a Szlovákiában költő magyar gyűrűs madár már 16 éves, így napjainkig ez a legidősebb ismert kerecsensólyom. Reméljük, még sokáig sikerrel fog költeni és ezzel is tovább gyarapítja ismereteinket a vadon élő kerecsenek élettartamáról és költési sikeréről!

Végezetül köszönetünket fejezzük ki azoknak a kollégáknak, akik 1990-ben a bükki fészekörzésekben részt vettek, és ezzel elősegítették, hogy az onnan kirepült és később ivaréretté vált tojó az azóta eltelt években további 63 kerecseneket adjon életet!

Bagyura János – Szitta Tamás –
Mihók József

A KÉK VÉRCSE VÉDELME A PANNON RÉGIÓBAN

A kék vércse állománya Magyarországon csakúgy, mint elterjedési területének nagy részén, fokozatosan csökken, ezért 2006. január 1-től az Európai Unió támogatásával komplex védelmi program (LIFE) indult e veszélyeztetett faj egymással szoros kapcsolatban álló magyar és nyugat-romániai állományának növelése és hosszútávú fenntartása érdekében. A program célja, hogy biztosítsa a Pannon régió kékvércse-állományának növekedését és megalapozza a további védelmi munkákat, így a faj hosszútávú megővését, ezért: 1. növeljük a potenciális fészkelőhelyek számát; 2. pontos adatokat gyűjtünk a faj élőhelyhasználatára és táplálkozásbiológiájára vonatkozóan; 3. aktív védelmi tevékenységekkel kívánjuk csökkenteni az ismert mortalitási tényezőket;

© PALATITZ PÉTER

4. speciális intézkedéseket teszünk a faj nyugat-romániai állományának védelme érdekében; 5. összehangoljuk és széles körben kiterjesztjük a faj állományának felmérését; 6. adatokat gyűjtünk a téli túlélésre és a vonulásra vonatkozóan; 7. intézkedéseket teszünk faj védelme szempontjából kulcsfontosságú vetési varjú állományának fenntartása érdekében; 8. az érintett érdekcsoportok

szintjén növeljük a kék vércséhez kötődő társadalmi tudatosságot, különös tekintettel a vetési varjú megítélésének szemléletváltására.

Csatlakozzon Ön is a Kárpát-medence kékvércse-állományának védelmi munkáihoz! Amennyiben e munkában szívesen részt venne, kérjük további információért látogassa meg a www.kekvercse.mme.hu honlapot, és vegye fel

a kapcsolatot a LIFE Programirodával, az Önt érintő régió területi koordinátorával, vagy Magyarországon az MME Kékvércse-védelmi Munkacsoport, illetve Románia területén a Bihar Megyei Környezetvédelmi Ügynökség programkoordinátorával!

Solt Szabolcs – Bánfi Péter –
Pogonyi Ágnes – Palatitz Péter

A kék vércse védelmi programjának országos koordinátorai

Ország	Koordinátor	Drótposta	Telefon
LIFE Programiroda	Bánfi Péter	peter.banfi@kmp.hu	+36-306870811
Magyarország MME	Palatitz Péter	palatitz.peter@mme.hu	+36-205642817
Románia	Nagy Attila	life_vespertinus@apmbh.ro	+40-745133191

Az egyes régiók területi koordinátorai Magyarországon

Régiók	Területi koordinátor	Drótposta	Telefon
Bükk Nemzeti Park Igazgatóság	Szitta Tamás	szittamas@freemail.hu	+36-302394532
Duna-Ípoly NPI	Vidra Tamás	tapiotk@monornet.hu	+36-306634650
Hortobágyi NPI	Tihanyi Gábor	gabor.tihanyi@www.hnp.hu	+36-305258813
Kiskunsági NPI	Pigniczki Csaba	pigniczki@knp.hu	+36-305351085
Körös-Maros NPI	Bánfi Péter	peter.banfi@kmp.hu	+36-306870811

A fehér gólya és az Internet

www.golya.mme.hu

Talán sokakban felvetődik a kérdés: vajon mi közük lehet a gólyáknak az Internethez? Akik ismerik és látogatják az MME 2005-ben elkészített fehér gólyás honlapját, azok tudják a választ, s reményeink szerint a következő sorok elolvasása után még többen lesznek rendszeres látogatói honlapunknak. Az MME kiemelt feladatának tekinti a gólyavédelmet, s ebben fontos szerepet szán az egyre többek által használt internetes oldalainak és adatbázisának.

Honlapunk működtetésének fő célja, hogy felhasználjuk a korunk nyújtotta lehetőségeket e közkedvelt, fokozottan védett madárfaj megismertetésére, az önkéntes adatközlők megfigyeléseinek fogadására és az eredmények gyors és látványos közzétételére. A honlapon rengeteg hasznos információ olvasható a fehér gólyákról és velük foglalkozó védelmi munkákról. A legfontosabb újdonság azonban, hogy bárki feltöltheti a gólyafészkekkel kapcsolatos megfigyeléseit adatbázisunkba.

Miért hasznos ez a honlap? Számítalan válasz adható erre a kérdésre, az alábbiakban röviden megemlítünk néhányat a sok közül. Az egyik legfontosabb, hogy így módon egyre többen résztvevői lehetnek a gólyavédelmi munkának, s az adatbázis programozásának köszönhetően azonnal láthatóak az aktuális eredmények, s mindenki számos érdekes statisztikai adatot tekinthet meg a gólyák helyzetéről. Megtudhatjuk például, hogy a 2005. évben átlagosan csak 1,6 fióka élte meg a kirepülés idejét, miközben 2003-ban 2,3, 2004-ben pedig 2,6 volt ez az érték. Az is kideríthető, hogy manapság a gólyafészkek 77,3%-a villanyoszlopon található, s csak 10,7%

titikai térképeken”. Amíg a korábbi években „csak” évente szerezhettünk információkat az egyes fészkek sorsáról ill. az ott fészkelő madarak költési eredményeiről, addig ebben az adatbázisban lehetőségünk van akár napi megfigyelési adatok fogadására, s nem elhanyagolható az sem, hogy a fészkekről készült fotók feltöltésével, további fontos információkkal szolgálhatnak látogatóink.

Jelenleg 6825 db fészkek és üres fészektartó adata található meg honlapunkon, s ezekhez 11750 „költési eredmény”, 1234 fotó, valamint több ezer napi megfigyelési adat kapcsolódik. (Valószínűleg a cikk megjelenésekor már jelentősen nagyobbak a fent említett számok.)

A GPS-szel (Globális Helymeghatározó Rendszer) rendelkező felhasználóink a fészkek pontos koordinátáit is megadhatják, s ezzel a fészkek elhelyezkedését megtekinthetik látogatóink a honlapunkba épített GoogleMaps térképeken is. (Mostanáig 1109 fészke adat rendelkezik pontos koordinátákkal.)

Ön is gyakorta elmegy néhány gólyafészkek mellett? Vagy éppen a szomszéd kéményén is költenek? Időnként megáll egy-egy percre, s megfigyeli, ahogy a szülők etetik fiókaikat? Érdeklődve várja, hogy a kicsik mikor kezdik el szárnyaikat próbálgatni? Ha igen, akkor arra kérjük, hogy töltsön fel megfigyelési adatait és a fészkekről készített fotóit az adatbázisba, mert minden pontos információ segítheti a gólyavédelmi programot!

Köszönettel tartozunk mindenkinek, aki adatait eljuttatta hozzánk, illetve feltöltötte honlapunkra!

Nagy Károly – Lendvai Csaba

épült kéményekre. Mindezek, s még sok-sok egyéb érdekes adat, megynkénti bontásban is megtekinthető a „statisztika”

SZÁNTÁS NÉLKÜL IS LEHET ARATNI?

A talajt, az élővizeket és az élővilágot kímélő gazdálkodási módszerek fejlesztésével kísérletezik a világ vezető agrárcége négy európai országban, köztük Magyarországon is. A felmérések szerint a kíméletes módszerrel művelt területeken sokkal több madár figyelhető meg, mint a hagyományos művelésű parcellákon.

Magyarországon Szentgyörgyvár és Dióskál határában, a Balaton vízgyűjtő területén található az az összesen 200 hektáros kísérleti terület, ahol hagyományos, és kímélő művelésű parcellák váltják egymást. A három éve futó kutatást Prof. Kertész Ádám, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet tudományos osztályvezetője vezeti.

Az EU környezetvédelmi forrása (LIFE Environment) által támogatott program területein három év elteltével már jól látható, hogy nemcsak a talajerózió mérséklésében, hanem az élővilág sokféleségének megőrzésében is egyértelműen előnyös az úgynevezett *minimum művelésű mezőgazdálkodás*. A kísérleti parcellákon nincs jelentős termés kiesés, de sokkal több a talaj egészségét jelző földgiliszták, és magasabb a megfigyelt madarak száma.

A kíméletes művelési módszer alapvetően abban különbözik a hagyományostól, hogy a mezőgazdasági munkálatok során a lehető legkevesebbet forgatják a talajt. Nincs őszi mélyszántás, helyette aratás után a növények maradványai borítják a talajt és védik a csapadék romboló hatásától. A gyomnövények még a tél beköszönté előtt magasra nőnek és magot érlelnek, így a leginszesebb időkből is táplálékot és menedéket nyújtanak a madaraknak. „Ilyenkor fenyőpintyek, tengelicek és mezei verebek hatalmas csapatai táplálkoznak a hó alól kinyúló növényeken. Az egyik télen még az egyébként vonuló mezei pacsirták is átteleltek, mert elegendő táplálékot találtak maguknak.” – mondta Benke Szabolcs ornitológus.

© SARKADI PÉTER FELVÉTELEI

Tavasszal azután egy speciális, kímélő műveléshez való géppel lazítják a talaj felszínét, majd ugyanúgy folytatódik a munka, ahogy a hagyományos művelésű parcellákon.

A kísérleti területen egy napenergiával működő mini meteorológiai állomás folyamatosan méri a hőmérsékletet, páratartalmat, csapadékot, és a talajhőmérsékletet. A kutatók minden évben kétszer mesterséges esőztetéssel mérik, hogy egy négyzetméteren mennyi víz folyik le, illetve mennyi marad a talajban a növények számára. Ugyancsak figyelik a csapadékkal elsodort talaj mennyiségét,

a talajfelszínről lemosódó kemikáliákat, a talajlakó élőlények, a rovarok és a földgiliszták számát, valamint a táplálkozó-, költő- és átvonuló madarakat.

A téli felmérések alapján elmondható, hogy kísérleti területen a madarak átlagosan 80-85%-a, sőt az idei télen 90%-a a kímélő művelésű parcellákon keresett és talált magának táplálékot, míg a hagyományos művelésű, felszántott területeken ehhez képest alig volt madár. A számlálás során a hatalmas csapatokban mozgó fajok egyedeit, például a libákat és a seregélyeket a fajlistában ugyan regisztrálják, de nem számolják bele a felmérésbe, nehogy torzítsák az adatokat. Rajtuk kívül a legtöbben a pintyfélékhez tartozó tengelicek vendégeskedtek a gyomos parcellákon, de a felszaporodott pockok miatt jócskán voltak ragadozók is, például egerészölyvek és nálunk telelő kékes rétihéjék. A program indulása óta a legtöbb madarat (a már említett nagy csapatok kivételével), 36 faj mintegy 2704 egyedét 2004/2005 telén figyelték meg.

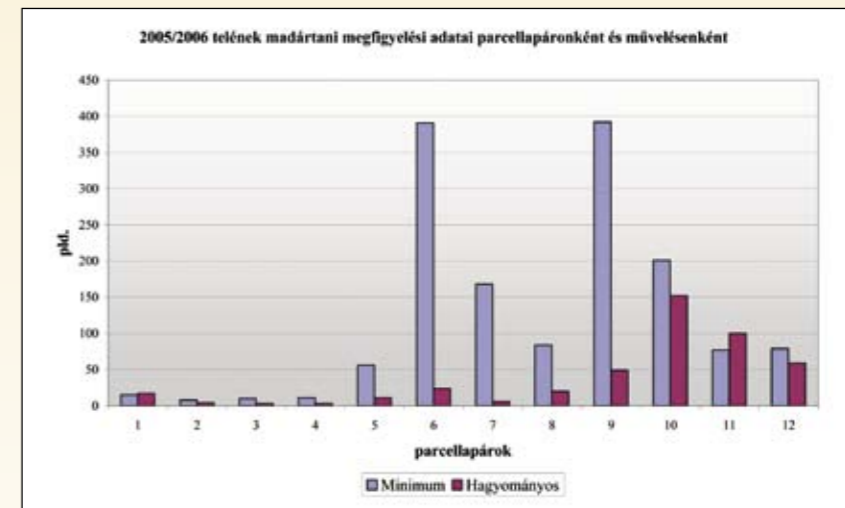
A gazdálkodók a talajvédő művelésű területeken is használnak kemikáliákat, de kizárólag szelektív szerekkel dolgoznak, amelyek a csekély talajpusztulás és kevesebb felszíni vízfolyás miatt kisebb eséllyel mosódhatnak a felszíni vizekbe. Ez különösen fontos szempont az olyan, ökológiai szempontból sérülékeny területeken, mint amilyen például a Balaton vízgyűjtő területe, vagy az Európai Unió ökológiai hálózatának, a Natura 2000 hálózatnak a területei.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) üdvözlöi a Syngenta természetkímélő gazdálkodási

módszerek fejlesztésére tett erőfeszítéseit. A madárvédők világszervezete, a BirdLife International adatai szerint ugyanis az agrárterületekhez kötődő madárfajok száma az utóbbi néhány évtizedben drasztikusan csökkent Nyugat-Európa minden országában. Az MME által az idei év madarának választott töviszúró gébics is egyike azoknak a madárfajoknak, amelyek fennmaradása a természetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazásától függ. Ezért a madárért már csupán azzal is sokat tehetnek a gazdálkodók, ha meghagyják a földek körüli bokros területeket, sövényeket. Az MME hazai és nemzetközi szinten is küzd azért, hogy a fenntartható, természetkímélő módszereket a döntéshozók is támogassák az agrár-környezetgazdálkodási és vidékfejlesztési források elosztásánál.

Márta Krisztina – Sarkadi Péter

A Syngenta Seeds 2001 óta évi 1 millió Ft értékű, 100-120 hektárra elegendő repce vetőmaggal támogatja az MME tüzokvédelmi programját. A repce segíti a madarakat a téli táplálékszegény időszak átvészelésében.

2005/2006 telének október 1. – március 31. között összesített madártani megfigyelési adatai, valamint a szántás utáni összesített adatok láthatók (libák és seregély kivételével). A megfigyelési adatokból kitűnik, hogy kettő kivételével minden parcellapárban a madarak a minimum művelésű területeket részesítették előnyben. A 9-12. parcellapárok kisebb különbsége a vetéskörvettség következménye (2006-ban itt kukorica kerül termesztésre). Őszi mélyszántás után ezeken a területeken a madarak előfordulási gyakorisága itt is a minimum művelésű parcellák irányába tolódik (minimum parcellák: 555 pld. megfigyelése 97%, hagyományos parcellák 18 pld. megfigyelése 3%).

Csapatépítő természetvédelem

Az MME munkáját májusban több alkalommal is segítették cégek: a Balaton-felvidéki Bodzavár Oktatóközpontban az Ad-Sidera közvetítésével a Sara Lee munkatársai építettek vadlest egy csapatépítő tréning keretében, az MME Fenékpusztai Madármentő Állomásán pedig a Syngenta munkatársai dolgoztak végig egy májusi hétvégéig a családtagjaikkal. Különleges, üvegbetétekkel kombinált madármegfigyelő kunyhót építettek, bozótot irtottak és szemetet szedtek a Zala torkolatából. Támogatásukkal két olyan bemutatóhely szépült és gazdagodott, amelyeknek nagyon fontos szerepük van az MME természetvédelmi, szemléletformáló és oktató tevékenységében. Köszönjük a segítségüket!

© RADNAY PÉTER

© SARKADI PÉTER FELVÉTELEI

RITKA, MINT A FEKETE HOLLÓ...

...ami persze nem ritka, mert a holló fekete, a kócsagok tollazata pedig a legszébb fehér, amiben gyönyörködhetünk. Mikor elszántam magam ennek a cikknek a megírására, a háttéranyagok gyűjtögetése közben nem is gondoltam arra, hogy itt akár a nyomdaiarban használatos színkeverés elméletétől egészen a fénytán „mélyléktanának” tanulmányozásáig vezethet az út. Az út, amelynek a célja, hogy a tisztelt olvasó velem együtt részben megértse, hogy az anyatermészet bohém palettáján mi módon alakul ki az a színekavalkád, ami kedves madarainkat gyönyörű mentébe öltözteti. Ez a paletta tartalmazza az összes színt és azok minden árnyalatát, amelyet szemünkkel érzékelünk, de annak oka, hogy melyik madár (beleértve a fiatal és kifejtett, hím és tojó, nyugalmi és nászruhás egyedeket) milyen módon részesült

ebből a palettából, már egyáltalán nem nevezhető bohém véletlennek – itt már az élethez kapcsolódó célszerűséget kell kutatnunk.

Bevezetésként ismerkedjünk meg neves ornitológus polihisztorunk néhány ideillő leírásával. Herman Ottó *A madarak hasznáról és káráról* című művében így ír a hollóról: „A varjúnál egy jó harmadrészzel nagyobb; fekete, kékes és zöldes zománczsal”. További példaként következzen a gyurgyalag, majd a jégmadár, melyek madaraink közül talán a legpompázatosabbak. Gyurgyalag: „Rigó nagyságú, de karcsúbb madár; színe és egész megjelenése szerint mintha nem is a mi éghajlatunkból, hanem messze délszakraól való volna, oly gyönyörű és csillogva ragyogó az ő színe és oly különös az ő formája. Begye aranyárga, melle, hasa gyönyörűen sötétzöld; homloka tövin

fehér, aztán zöld; szemén át fekete pászta, nyakán, a mell felé, fekete kaláris; tarkója, dolmánya sötét fahéjszínű, a szélek felé világosodó, farka zöld, két középső tolla nyilszerűen kiálló; lába kurta, kuczorgásra alkalmas, szeme kárminpiros, csőre hajlott és hegyes.” Jégmadár: „Szín szerint ez is olyan lsten remeke, mely röptében úgy megragyo, mint valami kék drágakő. Fejébűbja, tarkója, dolmánya, farcsíkja különösen gyönyörű kék, szemén át fahéjszínű pászta, mely a nyak oldalán világosodva folytatódik, szeme barna, torka fehér, hasa eleven rozsdászínű.”

Ennél tömörebb, mesteribben fogalmazott, ékes nyelven íródott leírásokat máshol hiába keresnénk. Számunkra ezt azért fontos kiemelni, mert Herman Ottót a tudományos igényű vizsgálódáson túl mindenkor az a rácsodálkozás éltette, amely minket is elfog, ha mada-

Holló

Gyurgyalag

rásunk; mert valljuk be, hogy a madarak szeretete nagyban köszönhető annak, mikor a madarak finoman visszafogott vagy éppen tobzódó végletekig hajló „ruházatán” csodálkozunk. Nem mellékes az sem, hogy a madarak színe, tollazatuk mustrázata a sikeres határozás egyik alappillére.

Miből származik, hogyan jön létre a madarak színe? A tollak színüket többnyire a bennük levő festékanyagoknak, illetve egyes színek esetében sajátosságuknak köszönhetik. A madarak testében (ez más állatokra és az emberre is igaz) termelődő pigmentek adják a fekete, szürke, barna, rozsdá-

színű és okkersárga árnyalatokat. Ezek a pigmentek a melaninok. A pigmentek színképzésben játszott egyik sajátossága az, hogy a rájuk eső fény egy részét a festékszemcsék a rájuk eső fény egy részét hullámhosszfüggően elnyelik (abszorpció). És itt mindjárt tehetünk is egy rövid kitérőt, mivel a melaninhoz, pontosabban annak hiányához kapcsolódik az albinizmus jelensége.

Az albinizmus olyan genetikai háttérű, veleszületett rendellenesség, amely a melanin termelődését részben vagy teljesen gátolja. A teljes albinizmus a vadon élő állatok körében igen ritka. Ezek az egyedek egyéb okok miatt is általában

életképtelenek (más recesszíven öröklődő letális rendellenesség miatt), vagy életésélyük sokkal alacsonyabb, mint egészséges fajtársaiké. Más elbírálás alá esik a részleges albinizmus. Ez lehet foltookban jelentkező vagy kiterjedhet a teljes testfelületre; az ilyen egyedeket fotózsargonnal mondhatjuk, olyan, mintha egy rendes színezetű madár 2-3 blendevel túl lenne exponálva. Ilyen jellegű

Jégmadár

Szalakóta

albinizmusra volt példa két (egy fészekaljából származó) túzokkakas, amelyek mára sajnos (vezetéknek ütközés miatt) elpusztultak.

A színhiánytól térjünk vissza a színekre. A tollazatban nem csak a testben termelődő melaninpigmentek lehetnek, hanem olyanok is, amelyeket a madarak a táplálékkal készen vagy félkészben vesznek fel. Ezek között vannak olyan, alapvetően növényi eredetű színezőanyagok (pl. karotinoidok, lipokrómok), amelyek a színek képzésében szintén kiemelt helyet foglalnak el. Ezzel magyarázható az a jelenség, hogy egyes fajknál a táplálék karakteres megváltoztatása kihat a tollazat színének alakulására is. A pigmentek (festékanyagok) színek képző hatásánál arra is akad példa, hogy a tollazat színére nem csak a belsejében lévő, hanem a felületére tapadt színezőanyagok is hatnak.

Bíbic

Az eddigiekből azonban jószerivel csak a szürkelépcső színei, a barna, vörös és sárga árnyalatok vezethetők le. Mi a helyzet a ragyogó kék és zöld színekkel, továbbá a tollazat irizáló (színjátszó) színeivel? Itt a pigmentekből álló „festékesvödör” önmagában már kevés a megértéshez. A kék, zöld és bíbor színek létrejöttében a pigmentek mellett a tollazat szerkezete is hozzájárul a szín kialakulásához. A tollazat finomszerkezetéből következik, hogy levegővel telt üregeket, illetve különféle anyagcsemcséket tartalmaz. Ezek, illetve ezek rétegbe rendeződve adják az úgynevezett szóródási centrumokat. Ezekre a fény szóródva és a réteg alatti melanin fényelnyelő hatása együttesen adják a natív (nem irizáló) kék, zöldes, piros és bíbor színeket. A rovarok és madarak világában gyakoriak, de a növényeknél

oly ritkák a ragyogó, tehát irizáló színek. Ezek létrejötte is színszóródással és ezen túl interferenciával magyarázhatók (mint a szappanbuborék vagy olajbevonat szírványos színei), amelyek kialakulásában a tollazat felszínének finom rovátkái is szerepet játszanak.

Az tollak irizálása („fekete, kék és zöldes zománczsal”) csak visszavert fényben látszanak, és esetükben a szemlélődés iránya is fontos. Áteső fényben ezek a tollak pigmenttartalmuk függvényében egyszerű feketék vagy barnák.

A színek keletkezését követően a legfontosabb kérdés, hogy mi lehet azok szerepe a madarak életében. Igen hosszú tanulmányt lehetne írni, példák sokaságával illusztrálva. Ezek közül csak néhányat emelnék ki. Egyik érdekesség az, hogy egy (rendszerint értelemben vett) madárcsalád tagjai a mérsékelt égövön visszafogott öltözéket viselnek, míg trópusi rokonaik kacifántosan pompáznak. A színek, a tollazat mintázata sokszor egyértelművé teszik viselőjének ivarát (másodlagos nemi jelleg), korát, és az életciklus aktuális időszakát (pl. nászidőszak). Szorosan a kérdéshez kapcsolódik a mimikri (álcázás) jelensége. Ez a madaraknál esetenként bizonyos alak felvétele (bölömbika nyújtott tartása, lappantyú hosszanti lapulása) mellett kiemelten a színezettel, mintázattal illusztrálható. Igen lényeges például a talajon fészkelő madarak tojóinál az egyszerű barnás színzet és a környezetbe beleolvadó, általában sötétbarnával vagy feketével szegett mintázat. A kikelő csibék pihentetőse is maximálisan a rejtőzést (s így a védelmet) szolgálja. A lényegesen védettebb körülmények között fészkelő madarak (pl. az odúlakó szalakóta vagy az üreglakó gyurgyalag) általában színpompásabbak és sokszor az ivar meghatározásában sem nyújt segítséget a külső tényező.

...és a példákat lehetne még sokáig folytatni, pedig már itt az ideje a befejezéshez elérkezni. Ennek jegyében ajánlom megtisztelő figyelmükbe a cikket illusztráló fényképfelvételeket, és kívánok mindenkinek gyönyörködő, de a jelenségeken elgondolkodó, sikeres madarászást.

Motkó Béla

Balkáni és nagy fakopáncs hibridje

Az európai harkályok közül csupán a nagy és a balkáni fakopáncs (*Dendrocopos major*, *D. syriacus*) kereszteződik rendszeresen. Megfigyeltek már fehérhátú (*D. leucotos*) és nagy fakopáncs, sötét zöld és hamvas küllő (*Picus viridis*, *P. canus*) párosodásából kialakult hibridet is, de ezek nagyon ritkák. Más kombináció elég elképzelhetetlen.

A balkáni és a nagy fakopáncs valószínűleg gyakrabban áll párba, mint gondolnánk, csak a hibridek, főként a másod- és harmadgenerációs egyedek elkerülik a madarászok figyelmét. Az általam észlelt példány leírásával szeretnék rámutatni arra, hogy milyen bélyegeket jelezhetik egy fakopáncs hibrid voltát. Mivel ezeknél a madaraknál a bajuszszáv alakja inkább a balkánihoz áll közelebb (tehát nem köti össze fekete sáv a tarkóval, ami a leggyakrabban használt elkülönítő bélyeg), így valószínűleg balkáninak határozzuk az esetleges hibrideket.

Csepel kertvárosi részében találtam egy balkáni fakopáncsok által lakott odút. Érdekes megemlítenem, hogy a megtaláláskor még mindkét szülő etetett, azonban később a hím eltűnt. Mivel a szakirodalomban azt olvastam, hogy az apamadar aktívabban veszi ki részét a fiókanevelésből, azt gyanítom, hogy elpusztult. A fotóimat összehasonlítva a később megfigyelt hibriddel, egyértelműen meg tudtam állapítani, hogy két külön egyedről volt szó.

Június 19-én, a délelőtti órákban az odúnál voltam, amikor az utca túloldalán lévő fáról nagy fakopáncs hangját hallottam. Régebben sok problémám volt a két faj hangjának megkülönböztetésével, de néhány év alatt elég jó gyakorlatra tettem szert. Amikor távcsövémmel megtaláltam a madarat, megdöbbenve vettem észre, hogy a fejmintázata „balkánis”. Még egy dolog azonnal szembeötlött, megerősítve a gyanúmat: a harmadrendű evezőin jól látható fehér foltok voltak. A határozókönyvek nem hangsúlyozzák, de a balkáni fakopáncs harmadrendű evezői feketék, fehér pöttyök nélkül. Rögtön elkezdtem fotózni a madarat, amely a meglehetősen sűrű ág között mozgott, így nem sikerült jó minőségű képeket készítenem. Szerencsére több, a hibrid voltára utaló bélyeget sikerült megörökítenem.

Ezekre a fotókon jól látszik, hogy bár a bajuszszáv nincs összekötésben a tarkóval, mintha kicsit jobban hátranyúlna, mint a „tisztá” balkáninak. Oldala teljesen fehér, mintázat nélküli; a balkáninál változó mértékű csíkozás és keresztsávazás található. Ez annyira változó, hogy egyes „tisztá” példányoknál is hiányozhat. A már említett fehéren foltos harmadrendű evezők a madarat hátulról ábrázoló képen látszanak jól. Nagyon fontos a szélső faroktollak mintázata. A balkáni fakopáncsnak kevés a fehér ezeken a tollain, alapvetően fekete alapon fehéren mintázottak. A nagy fakopáncsnál fordított az arány, azoknál inkább fehér alapon fekete mintájúak. Valószínűleg ez a legfontosabb határozóbélyeg, amikor hibridgyanús madarat találunk. A megfigyelt példány alsó farokfedői rózsaszínűek, mint a balkáninál. További, a fotókon nem látszó bélyeg volt a hangja, amely egyértelműen a nagy fakopáncséra hasonlított.

Érdekes és izgalmas dolog ezekre a hibridekre jobban odafigyelni. Ha odút találunk, érdemes megvárni mindkét szülőmadarat, hátha azok külön fajúak. Érdemes továbbá régi fotóinkat is átnézni, valamint a múzeumi preparátumokat is megvizsgálni, hátha hibridet találunk.

Szakirodalom: Gerard Gorman (2004): *Woodpeckers of Europe, A Study of the European Picidae* – Bruce Coleman

Kókay Szabolcs

© KÓKAY SZABOLCS FELVÉTELEI

VEGYEN RÉSZT A MOCSÁRI TEKNŐS VÉDELMEBEN!

A Magyar Madártani Egyesület és a WWF Magyarország önkénteseket keres a mocsári teknős védelmi programjához. A program célja, hogy információkat gyűjtsön egyetlen őshonos teknősfajunk hazai állományáról és segítse annak fennmaradását.

Az adatlap letölthető az MME honlapjáról (www.mme.hu), igényelhető a Közösségszolgálati Irodánktól a helyi tarifáért hívható kék számon (40/200-401), vagy az info@mme.hu e-mail címen.

Számítunk a természetjárók segítségére az országos szintű állomány- és élőhely-felmérésben!

© MOLNÁR ZOLTÁN

BUDAPESTI VÖRÖS VÉRCSEK A VILÁGHÁLÓN

Mostantól bárki bepillant a városi ragadozómadarak családi életébe a www.mme.hu oldalon. A bekamerázott vörösvercse-fészkekben, a T-Mobile Száva utcai tornyán már javában zajlik a költés.

Mindaddig a madarászok is csak távolról, távcsövön keresztül figyelhették az elérhetetlen helyekre épült vércsefészkeket, esetleg buszra várakozva néhány másodpercig csodálhatták a kecses és villámgyors ragadozók légi mutatványait. Mostantól

© MORANDINI PÁL

azonban a T-Mobile segítségével a világhálón keresztül bárki nyomon követheti egy városi vércsepár életét. A vércsék védelmében bárki, különösebb szakképesítés nélkül is részt vehet. Ha gyakran látja Budapesten a karcsú, gyors röptű ragadozómadarakat egy épület körül, vagy ismeri is a fészkek pontos helyét, kérjük, jelentse be az alábbi elérhetőségek valamelyikén. Ezzel hozzájárulhat a védelem alapját képező, adatgyűjtő, felmérő munkához.

Cím: MME, Morandini Pál, 1121 Budapest, Költő u. 21.

Telefon: 06-20-261- 9964, 1/375-7194

E-mail: morandini.pal@mme.hu

Számos fészkek megkerült már a közelben lakók, vagy ott rendszeresen közlekedő éles szemű járókelőknek köszönhetően. Az ismert fészkek sorsát az MME munkatársai nyomon követik. Köszönjük a T-Mobile-nak, valamint a másik helyszínen üzemelő vércse webkamera gazdájának, a Semilab Rt.-nek e különleges, városi ragadozók megfigyeléséhez nyújtott segítségét.

GÓLYAFÉSZKET MENTETEK ÁPAJON

Az ELMŰ példás gyorsasággal mentett meg egy lezuhant gólyafészket Apajon. A fészket még május elején az erős szél sodorta le a villanyoszlopról, amelyben akkor már egy tojás is volt. Az MME munkatársai a helyi áramszolgáltató segítségét kérték, akik pár napon belül elkészítették az új, biztonságos fészkekmagasítót. A balesetet követő harmadik napon már kint

© PÉCHY TAMÁS

is volt az ELMŰ csapata, hogy új fészket rakjon a szerencsétlenül járt gólyapárnak. Bár a gólyák időközben megpróbáltak maguk is új fészket építeni az oszlopra, a természetvédelmi szakemberek szerint szinte biztosra vehető, hogy előbb-utóbb ez a fészkek is lezuhant volna. A helyi áramszolgáltató munkatársai ezért felerősítették számukra egy biztonságos fészektartó kosarat, majd telepolták fészkekanyagával, és visszahelyezték a benne talált két gólyatojást. A madarak tetszését elnyerte az új otthon, gyorsan elfoglalták a fészket és folytatták a kotlást.

MADARAK ÉS FÁK NAPJA

Idén az MME a Fővárosi Önkormányzattal és a Főkert Rt.-vel közösen, a Deák téren ünnepelte az immár 100 éves *Madarak és Fák Napját*. A parkban szabadtéri kiállítás gyanánt egy *Madárbarát mintakertet* helyeztünk el, táblák segítségével bemutattuk a budapesti védett területeket, továbbá különböző játékokkal vártuk az érdeklődőket.

© KOVÁCS ATTILA

Az MME dombóvári csoportjának Herman Ottó Környezetvédelmi Oktatóközpontja május 12-én tizedszer rendezte meg a *Madarak és Fák Napja* vetélkedő országos döntőjét, amelyről részletes beszámoló a www.madartavlat.hu honlapon olvasható.

© GLAUB RÓBERT

FÜLEMÜLÉK ÉJSZAKÁJA

Több mint félezer vendég hallgatta velünk a fülemülék énekét május 16-án a Kerepesi temetőben és a szegedi Ligetben. Magyarországon most először rendezte meg az MME a *Fülemülék Éjszakáját*.

A rendezvény lebonyolítását csaknem 40 önkéntes segítette, munkájukat ezúton is köszönjük!

Ha valaki otthon is szeretné hallgatni a csalogány énekét, az MME által nemrégiben kiadott *Éjszaka hangjai* CD-n megtalálja a hangját.

© HORVÁTH PÉTER

A FEHÉRBE ÖLTÖZŐ HEGY

(Somló-hegyi barangolások)

A Kisalföld és Bakonyja találkozási pontján feltűnik a vonattal vagy autóval erre utazó számára egy megragadó formájú hegy: a Somló. Kedves kis kápolná, a hegytetőn kilátó, oldalán várrom, tornyosuló bazaltsziklák, kristálytisza forrásai, szőlőkkel ékes lankás oldalai kirándulásra csalogatják a messziről jött utazót. A hegy neve régi időkben származik, akkor még szőlők helyett sombokrok borították a hegy tetejét, lankáit. Virágzásuk idején távolról szemlélve, sárgán ragyogott a hegy. Napjainkban lombfakadás előtt a kőkénybokrok fehér díszbe öltöztetik a „menyasszonyt”.

Tegyük egy képzeletbeli utazást a hegyen, bízva abban, hogy e kalandozás után többen nem csak a vonat és autó ablakán át pillantanak feléje. A barangoláshoz számos kiindulási pont kínálkozik. Az egyik a hegy nyugati oldalánál találha-

tó. Itt a diófák nyújtotta árnyékos úton haladunk, mikor megpillantjuk a Séd-forrást jelző kis táblát. Ezen elindulva gyalogosan, érdemes a nyári kora reggeleken a csörgedező kis ér mentén több helyen is megállni, mert a vízhez érkező madarak tarka kavalkádjá hamar magával ragad minket. A szőlők felől csicsörkék dala hallatszik, balkáni fakopáncsok járnak a gyümölcsfákat, aláfestésként pedig elmaradhatatlan a házi rozsdefarkúak reszelős éneke. A szőlőkarók hegyén, a hegy egyik leggyakoribb költőfaja, a kenderike énekel. Mikor megérkezünk a forráshoz, a meredek emelkedő után, jólesik a kristálytisza vízből tenyereinkkel egy nagyot meríteni. Utunk egy bazaltból kirakott lépcsőn vezet tovább a régi préházak között; ha letekintünk, szép panoráma fogad minket a Szent Ilona kápolnával. A turistajelzésen jobbra tart-

va már bazaltsziklák alatt haladunk, amelyeket májusban a sziklai ternye ezernyi virága festi arannyá. Régi mívés préházak között kanyarog utunk, és hamarosan elérünk a hegy legmélyebb, 80 méter mélyre ásott kútjához, az úgynevezett Taposó-kúthoz, amelynek fából összeácsolt érdekes szerkezete révén a nagy kerékben taposó mozgással lehetett vizet fakasztani; két egy akós favödör emelte ki a vizet a kútból. Hajdanában ilyen ötletes víznyerő szerkezetet használtak hegyi várainkban (napjainkban ez az egy ilyen kút maradt meg az ország területén).

Ekkor már a vásárhelyi déli oldalon balagunk tovább, a bazaltból kirakott köveken lépten-nyomon napozó zöld gyíkokat figyelhetünk meg. Kétségtelenül a hegy legérdekesebb hullője a pannon gyík, 1964-as adata Darnai-Dornyai Béla

nevéhez kötődik, amit azonban napjainkig nem sikerült megerősíteni. Elérkezünk a Szent Margit kápolnához, amelynek tőszomszédságában egy hársfa hatalmas törzsmaradványa árulkodik hajdani gigantikus méretéről; a villám sújtotta kapitális fa korát 250 évesre becsülték. A kápolna Mátyás király idejében épült, építtetői valószínűleg a vásárhelyi apácák voltak, különösen a gyermekáldásért könyörgő asszonyok látogatták a kádencia szerint. Innen meredek szekerút vezet felfelé, ahol a hárs-kőrös törmelékletjő alját tavasszal a medvehagyma zöld szőnyege varázsolja csodaszéppé. A szekérutak oldalainak elmaradhatatlan költőfaja a vörösbegy, amely a kövek közé behatoló kusza gyökerek közt épít fészket magának. A déli oldal alacsony növésű, girbe-gurba molyos tölgy erdejében érdemes időznünk, valamint a szomszédságában lévő réten, ugyanis sok ritkasággal akadhatunk össze: él itt fűrészlábú szöcske és bikapók, amelynek hímjei cinőbervörös hátukon négy fekete pöttyöt viselnek. A nehezen járható bokorerdőben fel-felbukkan a régen kitűnő pálinkát adó házi berkenye. A kilátó alatti gyepeken réti tücsökmadár pirregése fogad. A csúcsról leereszkedve a vár felé, érdemes nézeledni a réteken, mert 1992 és 2004 április első heteiben láttam itt örvös rigókat, mindkét alkalommal több példányt.

A kirándulás másik kezdőpontja az északi, dobai oldal. Kanyargós út után autónkat érdemes az úgynevezett dobai diófánál letenni, sajnos már csak egy szobrász által faragott fa közelében, mert néhány éve ez a fa is kipusztult. Gyalog elkezdünk a vár irányába felkapaszkodni, de előtte a Szent Márton kápolna melletti Szent Márton-kút forrásvizénél érdemes a szomjunkat oltani, közben pedig időnként feltekinteni, mert a dobai erdőből gyakran ellátogat erre a darázsölyv is. A kápolna közelében egy kőfalon talált magának kedvező életfeltételeket a – latin nevében Jávorka Sándor botanikusról elnevezett – magyar pikkelypáfrány, a hegy igazi ritkasága. A várromhoz vezető út mentén kora tavasszal a cseh kucsmagomba jelentős állománya terem, érdemes ekkor kosarat ragadni kezünkbe, mert az ízletes,

Balkáni fakopáncs

Csicsörke

Bikapók

Zöld gyík

ehető gombából finom vacsora készíthető. Az északi lejtők bükkerdejének ritka cserjefaja az itt vadon előforduló, kellemes nyári gyümölcs, az egres, amely a régi kúriák kertjében ültetve is megtalálható. Ezen az oldalon a hűvösebb, sziklás erdőben él a karéjos vesepáfrány, amely tanúhegyeink közül eddig csak a Badacsonyból volt ismert.

A vár előtti tölgyes között több régi gyümölcsfát találunk, tanúbizonyságul, hogy a vár hajdani lakói is előszeretettel csemegéztek itt. A '80-as években a várromon megfigyeltek kövirigót, talán az utolsó hírmondók egyikét, igaz költeni nem költött itt. A vár magányosan álló falait sűrűn behálózza a borostyán, habár az utóbbi időben régészek tevékenykednek erre, ezért már több helyen megtisztították a falakat. A téli időszakban, gyakran előfordul a várnál a magas bércek lakója a havasi szürkebegy. A levegőben hollók korrogznak, hirdetve, hogy ők a komor bazaltsziklák költő urai. A várlátogatás után a kilátó irányába haladva, a gyepek igazi lepkeeldorádót varázsolnak a szemünk elé. A hegyoldal rétejein gyakran látható a fecskéfarkú lepke, a nagy rókalepke, ritkábban pedig a kis gyöngyházlepke és a nagy tarkalepke is a szemünk elé kerül. Mikor a tavaszi szellők simogatják a rétet, érdemes lehajolni, mert a fű között a ligeti csillagvirág ragyogó kék kis virágai bókolkolnak felénk.

Ezen kirándulás csak kiragadott élményeket tartalmaz, hisz ha valaki felkeresi e régi pincében tüzes borokat, bércein, lankáin madarakat, növényeket tartogató tájat, ki-ki maga ízlése szerint találja meg rejtett titkait.

íjf. Vasuta Gábor

Cseh kucsmagomba

Duna-völgyi csillagvirág

Hagyományos művelésű gyümölcsösök

– mint értékes lepkeelőhelyek

Június reggeli napsütés, azúrkék égbolt. Távolról egy kasza pengése hallatszik, ahogy egy idős ember a völgyalji öreg szilva- és almafák alatt az ezernyi virágtól tarkálló gypet kaszálja. Minden egyes suhintásnál száz és száz lepke száll fel a még harmatos szálfüvek közül, ahova előző este húzódtak be, védett szálláshelyet keresve. A délre néző domb oldalán körte- és cseresznyefák, egy-egy berkenyével, alattuk csüdfüvekkel, lenekkel, pacsirtafüvekkel tarkított gyep, amelyeket keskeny szőlőparcellák tagolnak. Néhány szőlőparcella szélén öreg cseresznyefa, alattuk kőből rakott kis csőszkunyhók húzódnak meg a tájba simulva. A parcellák szélén kőhalmok, kőből összehordott mezsgyék, amelyeket az idők során girbe-gurba molyhos tölgyek nőttek be. Az északi oldalon idős tölgyes szálerdő őrzi a hűvös hajnal párját.

A völgy alján, a legmeredekebb oldalban, boltíves bejáratú pincék sorakoznak. A pincékhez vezető poros szekerűt a falu kertjei fölött kanyarog birs és szilva, veresgyűrűsom, kecskerágó, kökény, helyenként csepleszmeggyes sövényvel szegélyezve. Az egész táj tele étellel, vidámsággal, derűvel. Ez az emberformálta táj, amely a Kárpát-medence domb- és alacsony hegyvidéki régióira oly jellemző volt évszázadokon át, ahol az ember és a természet harmonikusan tudott együtt élni, ahol az ember okosan tudott gazdálkodni természeti környezetével. Ma ezek a tájak, rohamosan fogyatkozó mértékben, természetvédelmi, genetikai, gazdálkodástörténeti, esztétikai és szellemi értékek hordozói.

A hagyományos művelésű gyümölcsösök a legkülönbözőbb gyümölcsöket adták a gazdáknak, azonban a gyümölcsfa-fajokat és az évszázados természetesen kialakult helyi fajtaikat a táj klimatikus és domborzati

viszonyai alapvetően meghatározták. Ezek a helyi viszonyokhoz alkalmazkodott fajták képezik a genetikai értéket, amely nemcsak ökológiai-természetvédelmi, de az agráriumban is kiemelkedő jelentőségűek lehetnek.

A gyümölcsök feldolgozása is változatos lehetőségeket jelentett, készítek aszalványokat, befőtteket, lekvárt, eltették frissen pincébe, padlásra széna közé, de nem utolsósorban pálinkát készítettek a magasabb cukortartalmú gyümölcsökből.

A gyümölcsfa-fajokat mindig a számukra legkedvezőbb mikroklimatikus helyre telepítették, és az egyes fajok ápolási igényei eltérőek voltak. A változatos domborzati viszonyok sokszínű fajösszetételt határoztak meg, amely kis területen belül is eltérő művelési formákat jelentett. Az évszázadok során ez formálta a gyümölcsösök élőhelyeinek nagy változatosságát, alakította ki a gazdag fajösszetételüket.

A hagyományos művelés a fák nem intenzív metszését, a fák alatt fenntartott gyep kaszálást, a sarjak nyelését jelentette. A sarjak, ágak tüzelőt szolgáltattak, az üde gyep pedig kiváló minőségű szénát biztosítottak a jószág számára. Elsősorban a völgyalji szilvasok és almások üde gyepet hasznosították kaszálással, míg a délies kitettséggű oldalakon a melegebb klímát kedvelő gyümölcsfák alatti félszáraz gyepnek csak az üdebb foltjain kaszáltak. Ezek a gyep – különös tekintettel a félszáraz gyepre – rendkívül fajgazdagok, mind florisztikai, mind rovar-tani szempontból. Vannak olyan gyümölcsösök, amelyekben százezres nagyságrendben virítanak a védett fajok: tavasszal a leánykörtörcsin, a fekete körtörcsin, nyár elején a nagy pacsirtafű, az üdebb részeken a nagyvirágú gyíkfü, a lenek több faja, a bennszülött magyar aszat, ősszel a csillag őszirózsa, hogy csak a

leglátványosabbakat említsem. A gyümölcsösök jól strukturált, virággazdag gyepeinek leglátványosabb képviselői a nappali lepkék. A gyümölcsösökben ma még ezrével repülnek a kis termetű, kék színű plebejus boglárkák. A csüdfüvekben és baltacimben gazdag részek védett ritkaságai az ozirisz törpeboglarca és a barna sokpöttyös boglarca, az üdebb magyar aszatos gyepben a pannóniai bennszülött magyar tarkalepke, míg a szegélyzőnában lévő száraz magaskórósokban a fecskefarkú pillangó. A nitrofil, farkasalmában dúsz völgyaljak, mezsgyék tavaszi lepkéje a narancssárga hernyójú farkasalmalepke, a kakukkfűves részeken a nagypöttyös hangyaboglarca, a Bükk-hegységtől keletre eső vidékeken a nyárvégi időszakban, a keleti gyöngyházlepke. Hogy ne csak a nappali lepkéket említsük, a Bükkalján ma még ismerünk olyan gyümölcsösöket, amelyeknek tatárjuharos szegélyein gyakori a fokozottan védett magyar tavaszi fésűsbagoly.

A gyümölcsösök talán legkiemelkedőbb természetvédelmi értéke a tagolt felszín és az eltérő művelési módok által kialakított változatosság: művelt és felhagyott, természetszerű és erősen átalakított élőhelyek – szőlőparcellák, idős gyümölcsfákkal tarkított üde-, félszáraz- és száraz gyep, molyhostölgyes kőgarádicsok, orgonás mezsgyék, tatárjuharos szegélyek. Az ember környezetformáló tevékenysége itt még nem romboló, hanem a tájba, a természetbe lágyan belesimuló, azzal együtt élő, építő. Ott, ahol ezt az apáról fiúra szálló ismeretanyagot sikerül megőrizni táji megjelenésével együtt, nem csak a természetet, hanem szellemi és anyagi kultúránk egy szeletkáját is megőrizzük.

Ilonczai Zoltán

NEM MIND MADÁR, AMI FÉSZKET HASZNÁL!

Tolna és Baranya megye határvonalán, pontosabban Dombóvár határában fekszik a Béka-tó, amelyet egy forgalmas közút szel ketté. Ez a halastó a környék legnagyobb, szinte teljesen egybefüggő vízfelületével minden év tavaszán és őszén, a vonuló madarak sokaságának fontos pihenő- illetve táplálkozóhelye. Sajnos magánkezekben van és nem áll törvényes oltalom alatt, de ennek ellenére a helyi csoport néhány tagja átlagosan 8-10 naponta rendszeresen kijár és faunisztikai megfigyeléseket végez. A terület minden alkalommal bizonyít, mutat valami újat, érdekességet, egy pillanatra sem pihenve meg ezzel, nehogy eluntasson egy „természetbarát vendéget”. Ez 2004. nov. 10-én is így történt, mikor Kovács Gyuri barátommal madarászni, azaz távcsöves megfigyelésre indultunk a megszokott útvonalon, kerékpárjainkat hátrahagyva. Kimondottan enyhe, napsütéses, késő délutáni időszak volt már, amikor mintegy 30 méterre egy nyuszt bukkan fel előttünk, az árok füves partján. Minket észlelve, kissé habozva, csodás kecsességgel s számunkra meglepő ügyességgel ugrotta át az útját épp keresztező, 2 méter széles patakot. Szárazon úszva meg az iménti jelenetet, szökkenve menekült tovább a mókusok és pelék rettegett „rémalma”. A sűrű akácok egy árva hang nélkül nyelte el a nesztelen kis menyétfélélnket. Ez az élmény számunkra is álomszerűnek tűnt és a meglepetés erejével hatott, ugyanis a környező élőhelyet „nem az ő számára tervezték”. Itt korábban még senki sem találkozott vele, mi is csak egy ritka véletlennek tulajdonítottuk, s az eseményt naplónkba véstük – nagy felkiáltójelekkel! November 18-án a kíváncsiságtól hajtva ismét a közelben járva, apró neszek sokaságára lettem figyelmes, miután már téli bundás közönséges mókust sikerült megfigyelnem. Na, hát róluk sem a

tóparti nyárfaliget jut elsőre az eszünkbe, sokkal inkább az idősebb állományú, déli fekvésű elegyes tölgyesek, illetve az erdei- és fekete fenyőkből álló erdőségek, nagyobb területű parkok. Így aztán nem tudom biztosra megmondani, hogy a meglepetés vagy az örömöm volt-e a nagyobb. Nem csupán táplálkoztak, hanem kergetőztek, játszottak is, nem ismerve akadályt, félelmet; a negyed órás műsort emlékképeként őrzöm meg. December 2-án az említett területet megint végigjárva visszafelé indultunk, nem számítva ekkor már semmi újra. Egy idő után szokatlan, furcsa fészket pillantottunk meg 4-5 méteres magasságban, egy már természetesen lombtalanná vált keskenylevélű ezüstfa koronájában. Egyikőnk sem emlékezett rá korábban; a magasság és a fészek tömött szerkezete miatt mókusfészkekre tippeltünk, s kár, hogy nem fogadtunk, mert nyertünk volna. Közlebről szemrevételezve, a fát kissé megmozgatva nagy meglepetésben volt részünk. Barna bundás nyusztbarátunk nézett le ránk fekete, csillogó gombszemeivel. Álamból riasztottuk fel szegényt, s még bódultan szemlélt minket a lefoglalt fészek szélén támaszkodva, illetve a lehetséges menekülési útvonalakat kutatta tekintetével. Torka és nyaka alja tojássárga – ez volt most is a legfeltűnőbb ismertetőjele! A sárgás torokfoltja a has felé haladva gyakran pettyekre válik szét, de soha nem ágazik el villásan, mint rokonánál, a nyestnél. Fülei jobban kiemelkednek, szegélyük sárgán fénylő, farka hosszú és bozontos, amellyel kiválóan egyensúlyozik a fák koronájában. Lábai rövidek, karmai láthatók, talpa szőrös. Olyan ügyesen mozog a fákon, hogy nem akad párja egész Európában a ragadozó emlősök között! Tanyája a fák odva, elhagyott nagyobb madár- és mókusfészkek, néha pedig sziklahasadékok, vagy akár tágabb bejáratú deszkaodúk is. Napközben

általában valamelyik rejtékhelyén pihen, többnyire még jóval naplemente előtt aztán elindul portyázni. Körútja során üldözőbe vesz minden olyan állatot, amelyet elejthetőnek, legyűrhetőnek tart s ebben kiváló szaglása, illetve hallása segíti. Legkedveltebb zsákmányai a mókusok és pelék. A nyulakat és madarakat álrukban lepi meg. Ezen kívül sok növényi eredetű táplálékot, elsősorban gyümölcsöket, (ritkábban makkot és mézet is) fogyaszt, kiváltképp az őszi hónapokban. Ebben nagyon hasonlít a nyestre vagy akár a rókára is, amelyek szintén nem vetik meg a „vegetáriánus kosztot”. Január végén, február elején a nőstény általában 3-4 utódot ellik, mohával bélelt puha, meleg vackában. Igazi hazája a tőlünk északabbi erdőségek, de minálunk is kiválóan érzi magát, persze csak a zavartalan helyeken. Még utójára jól megnéztük védett „kis barátunkat”, fotómasina hiányában változatos beállítású, csodás emlékképeket készítettünk róla. Távolabbról visszatekintve már nem ácsorgott a fészekben, folytathatta megzavart pihenését. A kép így már összeállt! A nyuszt potenciális zsákmányát követi, bármerre terjeszkedik is az. A mókus kiváló alkalmazkodó képességének köszönhetően viszont már nem kötődik annyira a korábban megszokott területekhez, ezáltal akaratlanul bár, de előidézi predátorának térdhódítását is. A természet egy „nagy és nyitott könyv”, amelyet mindenkinek javaslok lapozgatni, bizton állítva, hogy sok meglepő érdekességre lel majd a sorok között. Hasonló élményekhez kívánok mindenkinek kitarást, s természetesen sok-sok szerencsét! Természetféltő üdvözléssel:

Tóth István Zsolt
(Dombóvár)

Válogatás 2006 márciusának és áprilisának érdekes madártani megfigyeléseiből

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani 2006 márciusának és áprilisának legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő. Ezen adatok hitelesítése legtöbb esetben még nem történt meg – vagy azért mert a Nomenclator Bizottság még nem bírálta el véglegesen az egyébként beküldött adatot, vagy mert a megfigyelésről még nem érkezett részletes jelentés –, ezért az adatok csak tájékoztató jellegűek, így sem az előfordulás pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük, utóbbit már csak azért sem, mert nem akarjuk elvenni az önálló publikálás lehetőségét senkitől sem.

MÁRCIUS

A hónap első napján még megfigyelték a Szársomlyón a már februárban is ott látott hím és tojó sövényármányt (*Emberiza cirulus*). Ugyanezen a napon a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen (Pap-rét) egy kis liliket (*Anser erythropus*) láttak, s valószínűleg ugyanezt a madarat észlelték másnap a Fertőről kihúzó vadlibák között Fertőhomok közelében is, néhány nap múlva a ludak Fertőhomokhoz közeli táplálkozóterületén viszont már három kis lilik (*Anser erythropus*) került szem elé, de ugyanitt és ugyanezekben a napokban egy örvös ludat (*Branta bernicla*) is megfigyeltek a vetésen táplálkozó vadludak között (ez a madár a következő héten a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen, a hónap közepén pedig Pereszteg közelébe is szem elé került).

Március első hetében a geszti Begécsi-víztárolón két öreg kis hattyút (*Cygnus columbianus bewickii*) láttak, de a nagyhegyesi Elepi-halastónál telelő fekete sas (*Aquila clanga*) is szem elé került, sőt egy meglepően korai vonuló kerti sármany (*Emberiza hortulana*) is felbukkant Csanytelek közelében.

Március második hetében a pusztaszeri Bődös-széken három kis liliket (*Anser erythropus*) láttak. A hónap második hetvégén a Kis-Balatonon (Zalavár)

egy öreg indiai lúd (*Anser indicus*), Báránd közelében pedig egy császárlúd (*Anser canagicus*) tűnt fel (mindkét faj esetében feltételezhető, hogy a madarak nem vad eredetűek voltak, de míg az indiai lúd jó eséllyel az Európában félévadon költő állományból is származhat, addig a vadon csak a Bering-tenger melletti fészkelő császárlúd szinte biztosan fogságból szökött madár lehetett). Ugyanezen a hétvégén a Hortobágyon (Hármas-pusztá) és Tótkomlós mellett egy-egy énekes hattyút (*Cygnus cygnus*); a Bősárkány melletti élőhely-rekonstrukciós területen (Nyirkai-Hány) egy öreg fekete sast (*Aquila clanga*), a Budaörs melletti Odvas-hegyen pedig egy hajnal-madarat (*Tichodroma muraria*) láttak.

A hónap közepén egy barátréce-cigányréce hibridet (*Aythya ferina* × *Aythya nyroca*) láttak a Szegedi-Fertőn. Pár nappal később a fertői vadludak Pereszteg melletti táplálkozóterületén ismét észleltek egy kis liliket (*Anser erythropus*) a vadlibák között. Ugyanakkor egy öreg nilusi lúd (*Alopochen aegyptiacus*) bukkant fel a Pusztaszer melletti Bődös-széken.

Március harmadik hetvégén egy öreg kis hattyú (*Cygnus columbianus bewickii*) tűnt fel a szabadszállási Zab-széken, de ugyanezt a madarat láthatták a következő hétvégén Apajon is. A hónap második felében bukkant fel először az

Ipoly völgyében egy pár énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) a tavalyi költőhelyen (nyilván a 2005-ben itt költő pár jelent meg ismét); de ebben az időszakban még vonuló énekes hattyúkat (*Cygnus cygnus*) – szám szerint tizennégyet – is láttak Tiszabábolnán. Ebben az időszakban a fülöpszállási Kelemen-széken egy, a Hortobágyon viszont tíz kis lilik (*Anser erythropus*) került szem elé.

A hónap utolsó hetében a Biharugrai-halastavakon egy immatur, a Kis-Balatonon viszont egy öreg fekete sas (*Aquila clanga*) mutatkozott; a Duna budapesti szakaszán egy tőkés réce – nyílfarkú réce hibridet (*Anas platyrhynchos* × *Anas acuta*) láttak; a Szársomlyón pedig ismét szem elé került a hím sövényármány (*Emberiza cirulus*). Március utolsó hetében megindult a fakó rétihéjék (*Circus macrourus*) vonulása is: Adács közelében és a makó-rákosi Montágpusztán egy-egy tojó, Hajdúbagos és Körösszegapáti határában pedig egy-egy hím példányt észleltek.

ÁPRILIS

A hónap legelején többször is láttak két kis liliket (*Anser erythropus*) a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen. A hónap második hetvégén a Hortobágyon 38 kis liliket (*Anser erythropus*) számoltak, a Pilisben (Fekete-kő) pedig egy meglehe-

tősen késői hajnal-madarat (*Tichodroma muraria*) láttak.

Április második hetében egy-egy vonuló énekes hattyú (*Cygnus cygnus*) is feltűnt még, mégpedig Sáránd és Mikepércs között, illetve a Hortobágyon. Szintén a hónap második hetében figyelték meg először azt a két nászruhás hím kékszárnyú récét (*Anas discors*) Fertőújlak mellett, az ún. Cikesben, melyek aztán még további két hétig ugyanott tartózkodtak (az adat hitelesítése esetén ez lesz ennek a fajnak az első bizonyított magyarországi előfordulása). A megfigyelt madarak vad eredetét a faj állatkertekben és magányúteményekben való elterjedtségére hivatkozva egyesek kétségbe vonják, ugyanakkor tudni kell azt is, hogy Európában ez a negyedik leggyakrabban felbukkanó észak-amerikai eredetű récefaj, amelynek már több mint tíz amerikai gyűrűt viselő – tehát biztosan vad eredetű – egyede került meg kontinensünkön. A kékszárnyú récék első megfigyelése utáni napon egy újabb „kék” és szintén faunára nézve is új madárfaj bukkant fel hazánkban: a Nagyharsány melletti Szársomlyó kőbányájában egy éneklő hím kék kövirigót (*Monticola solitarius*) figyelték meg. Ez a madár is hosszasan a területen tartózkodott, egészen április végéig nagyon sokaknak sikerült itt megfigyelniük. Ez a mediterrán elterjedésű faj nyilván a „sietős” tavaszi vonulás során jutott el költőterületétől északabbra, azaz a vonulás során kicsit „túllőtt a célon”. Ugyanakkor az is érdekes, hogy éppen a Szársomlyó (illetve az egész Villányi-hegység) hazánk leginkább mediterrán jellegű vidéke. Így talán nem véletlen, hogy április második felében egy másik mediterrán madárfaj, egy fekete torkú hím déli hantmadár

(*Oenanthe hispanica*) is feltűnt ugyanabban a szársomlyói bányában, ez a madár is három hétig itt tartózkodott (a déli hantmadárnak ez a tizenegyedik hazai előfordulása). Ugyancsak a Szársomlyó mediterrán jellegével függhet össze, hogy a hónap második felében a hím sövényármány (*Emberiza cirulus*) is ismét többször szem elé került e területen.

Április közepén a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen (Borsodi-dűlő) ismét láttak három kis liliket (*Anser erythropus*); az apaji halastavakon egy hím citrombillegetőt (*Motacilla citreola*), a Harkakötöny melletti Harkai-tónál két öreg nilusi ludat (*Alopochen aegyptiacus*), a Nyékládháza melletti bányatavakon pedig egy füles vöcsköt (*Podiceps auritus*) észleltek.

Április második felében az Ipoly völgyében fészkelő énekes hattyú-pár (*Cygnus cygnus*) már a fészken ült (második hazai költése a fajnak). A hónap harmadik hetében Budapesten a Dunán két – nyilvánvalóan fogságból szökött – mandarinrécét (*Aix galericulata*) láttak. Ugyanebben az időszakban egy öreg vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) is többször szem elé került a fertőújlaki élőhely-rekonstrukciós területen, a szabadszállási Zab-széken egy öreg „világoshátú” heringsirályt (*Larus fuscus graellsii/intermedius/heuglini*), a Tiszasüly melletti Homori-halastavakon pedig két nászruhába vedlő füles vöcsköt (*Podiceps auritus*) észleltek.

A hónap utolsó hetében Bajót közelében egy átrepülő kis sarlósfecske (*Apus affinis*) tűnt fel néhány pillanatra, a madárról bizonyító fényképeket sajnos nem sikerült készíteni, és a későbbiekben sem találták meg újra, így e faj bizonyított hazai előfordulása még

továbbra is várat magára. Április végén Székesfehérvár határában egy nyilvánvalóan fogságból szökött kisasszonyrécét (*Aix sponsa*), a hortobágyi Fényesihalastavon egy átszíneződő halászsirályt (*Larus ichthyaetus*), Debrecen közelében pedig egy átszíneződő „világoshátú” heringsirályt (*Larus graellsii/intermedius/heuglini*) láttak. A hónap végén a „szokásos” kis-balatoni revírben egyetlen alkalommal sikerült megfigyelni egy berki poszátát (*Cettia cetti*).

Április során összesen tizennyolc átvonuló fakó rétihéjék (*Circus macrourus*) figyelték meg, hímeket és tojókat is láttak, de egyszerre mindig csak egy példány mutatkozott egy-egy területen. A fakó rétihéjék legnagyobb része az Alföldön került szem elé, mindössze két előfordulás volt a Dunántúlon: egyik a hónap közepén Fonyód, a másik pedig a hónap második felében Sásd közelében.

Köszönetet szeretnénk mondani a madarak valamennyi – név szerint a már említett okokból nem említett – megfigyelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6. (tamas.zalai@www.hnp.hu)). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az MME internetes levelezőlistáiról, az érdekes megfigyeléseket közlétevé sms-hálózatból és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Az idei évben augusztus 31. és szeptember 3. között tartjuk a Terepmadarász Találkozót és a 6. Madarász Futamot (24 órás madármegfigyelő verseny) az MME és a Hortobágy Természetvédelmi Egyesület szervezésében. Főtámogatók a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság és a „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület.

A találkozó helyszíne Hortobágy falu, míg a Madarász Futamé Hortobágy-halastó.

A szálláslehetőségek: Hortobágy, Pusztakemping. A szálláshelyek lefoglalása előzetes regisztráció alapján lehetséges.

A részletes programot és egyéb tudnivalókat egy későbbi időpontban az MME levelezőlistáin fogjuk közzétenni.

Jelentkezési lehetőségek a találkozóra:

Zalai Tamás: zalai@freemail.hu, tel: 30/239-55-44

ifj. Oláh János: 30/9957-756, fax: 52/457-294, sakertour@freemail.hu, levél: Debrecen-4032, Tarján u. 6.

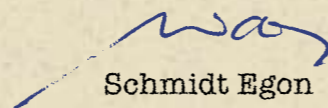
Harangi Mária: moszogo@freemail.hu, tel: 30/413-39-19

Madarak és...

Amikor február második felében meleg fuvallat érkezik dél felől, megcsordulnak az ereszek, és a mezőkön, a megroggyant hótakaró alatt apró erescskék sietnek ismeretlen célok felé, már a tavaszt, a felcsendülő madárdalt várom. Ha nem is mindig Zsuzsánna napján, de annak környékén mindig megszólal a mezei pacsirta, a kertekben a széncinegék kiáltanak hangos „nyitni-kék”-et, füttyöget, trillázik a csuszka és nem egyszer kórusban énekelnek az ilyenkor még csapatban járó kenderikék és tengelicek. Aztán március végén megszólal az első barátka, áprilistól újra csattognak az Afrikát megjárt fülemülék, és amikor májusra fordítjuk a naptárt, már a sárgarigó messzire szálló flótáiban is gyönyörködhetünk.

Rajongok a madárénekekért, nyitott füllel járok erdőn, mezőn és a vizek partján, de közben soha nem mulasztom el, hogy megcsodáljam a virágokat, lepkéket, békákat, bogarakat, mindent, amit csak kínál a természet a magamfajta szemlélődő ember számára. Talán ezért van, hogy szeretek egyedül járni. Így nem tartok fel, nem zavarok senkit, ha útban egy jó madaras terület felé megállok egy kiöntés mellett, hogy a gólyahírtől sárgálló vadvizetekbe érkező, petézni készülő barna varangyokat megfigyeljem. Hosszan el tudnám nézni az egerésző rókát, és májusban mindig megállok a virágba borult galagonyabokrok előtt, ahol a fehér szirmok közé apró tarka cincérek és a napfényben aranyosan csillogó rózsabogarak érkeznek. Jó néhányszor már sikerült ujjamra ültetnem a pazar színekben pompázó Atalanta-lepkét - ugyanerre sem a nappali pávaszem, sem a kis rókalepke vagy a már februárban repülő, áttelelt citromlepke nem volt hajlandó... De nem adom fel, tovább próbálkozom, a gyönyörű pillangók egyszerű közelsége is örömet okoz. Van a Budai-hegyekben egy öreg, kissé már szüette magasles, ahová néha felülök, hogy egy órát békés szemlélődéssel töltsék. Semmi újat, különlegeset nem látni onnan, mégis szeretem ezeket a reggeleket. A szélső bokrok alól szokott előővakodni és kezd sütkérezni egy különösen szép zöld gyík, a magasból a felhők alatt keringő egerész ölyvek „hié” kiáltását halom, a völgy felett átrepülő fekete harkályt hangos „krü-krü-krü-krü” kiáltása árulja el. Néha látogatóm is akad, egyik kedvenc rovarom, a kék fadongó kutatja végig a magaslest. Megfontolt mozdulatokkal mászkál a tartóoszlopokon, néha arasznnyira előttem, aztán odébb repül és tovább keresgél. Sötétkék szárnyain megcsillannak a napsugarak, amint szorgosan kutat olyan alkalmas hely után, ahol ivadékbölcsőjét kikaparhatja.

A les rozoga lépcsőin lefelé ereszkedve mindig tele vagyok friss élményekkel. Közönséges, hétköznapi apróságokkal, amelyek azonban számomra mégis sokat jelentenek. A magasles körül áprilisban mindig virágzik az olocsán csillaghúr. A létra alsó fokáról lelépve nagyon vigyázok, nehogy rátaposzak valamelyikre...

Schmidt Egon

Árva madárfiókák?

Tavasszal és nyáron előfordulhat, hogy röpképtelen madárfiókákat találunk a parkokban, kertekben. Néhányan hazaviszik e madarakat, mert úgy gondolják, hogy árván maradtak és éhen fognak pusztulni. Az esetek döntő többségében a madárfiókák nem árvák! A rigófélek fiókái többnyire még röpképességük előtt kiugrálnak a fészekből. A szülők aztán egyenként megkeresik, és a földön, a bokrok között etetik őket. Ezeket a fiókákat nem szabad háborgatni, nem kell kísérletezni a felnevelésükkel.

Természetesen előfordul, hogy egy-egy fióka kiesik a fészekből. Az is megeshet a ragadozó madaraknál és a baglyoknál, hogy az első repülésük rosszul sikerül, és ezután egy-két napot a földön töltenek, mielőtt repülnének. Előfordulhat, hogy például egy vörösvércse-fióka szárnyait próbálgatva az utcán landol Budapest belvárosában. Amennyiben az odú vagy a fészek alatt tehetetlen madárfiókát találunk, akkor a legjobb, ha visszahelyezzük a testvérei közé. Néha még gyengén repülő fiatal madarak is a kertünkbe keveredhetnek. Ne kergessük, ne zavarjuk őket, csak messziről figyeljük próbálkozásait. Nagyon fontos, hogy a macskákat ekkor tartsuk távol a kertünktől!

V. B.

© MORVÁNE CSERNA ANETT

„Hithcock madarai” Budapesten

Budapesten, a VI. kerületi Podmaniczky utca 15. számú ház előtt, egy hatalmas platánfán, körülbelül 20 méter magasan, néhány éve egy dolmányosvarjú-pár rakott fészket. Idén, május 23-án, délelőtt 9 óra körül e madarak egyik fiókája kiesett a fészekből, s a járdára zuhanva elpusztult. A forgalmas utcán heverő varjúfiókára talán nem is figyeltek volna fel igazán a járókelők, ha a két öreg madár irgalmatlan károgaással nem támad rá mindenkire, aki csak a tetem közelébe nem megy. Bármily különös, de e támadásoknak több olyan sérültje is lett, akinek a fejére csaptak az elpusz-

tult fiókájuk tetemét bőszen védelmező varjak. Az egyik arra járó vérző fejébét ott a helyszínen látták el az egyik közeli bolt dolgozója, mások csak könnyebb sérüléseket szenvedtek. Végül rendőri intézkedés vetett véget a különös konfliktusnak: kordonnal zárták le a területet, majd később elszállították az elpusztult madárfiókát.

A környéken tudják rólam, hogy madarász vagyok, s amikor meglepetésemnek adtam hangot a jelenlévők előtt, elmondták, hogy tavaly ugyanez fordult elő, azzal a különbséggel, hogy akkor a kiesett fióka még élt. Állítólag akkor az

egyik szomszédos étterem alkalmazottja műanyag vödörrel a fején próbálta megmenteni a kismadarat, de a szülők vehemens támadásai miatt még így is visszavonulót kellett fűjnia. Már hallottam különféle ragadozó madarak – így például az uráli bagoly – revírt, fészket, fiókát védő támadásairól, de a dolmányosvarjú ilyesfajta agresszivitását még soha nem észleltem, s különösen elképzelhetetlen volt korábban számomra ez egy olyan forgalmas, belvárosi utcában, mint amilyen a Podmaniczky utca.

Szemadám György

CSISZOGÓ

Tudod-e, hogy

- a kereskedelemben kerülő állatok és növények többsége a természetből származik, vadon fogják vagy gyűjtik be őket;
- az illegális kereskedelemben forgalomba kerülő állatok és növények a legértékesebb **csempészárúk** a kábítószeresek után; ugyanakkor az illegális állat- és növénykereskedelemtől adható büntetés mértéke meg sem közelíti a kábítószer-csempészet esetén alkalmazott szankciókat, és nincs elrettentő ereje sem;
- **minél ritkább** egy faj a világon, **annál többet ér** a piacon - ez egy sajnálatos ördögi kör, amely nem a faj védelmében teszi érdekeltté a kereskedőket, hanem abban, hogy megritkuljon egy faj állománya;
- sok élőlényt azért gyűjtenek össze élőhelyeikről, hogy kedvtelésből tartásukra őket, ilyenek például a papagájok, szárazföldi teknősök, kameleonok, madárpók, orchideák;
- másokat - mint a krokodilok, az elefántok, szép szőrméjű macskafélék és trópusi fák- értékesnek tartott részeit pusztítanak el, hogy feldolgozás után kerüljenek az üzletbe;
- a befogás, a szállítás és a karanténzás alatt bizonyos állatfajok egyedeknek 70-90%-a is elpusztulhat?

© WWF-CANON: WIL LUIJF

Mit tehetsz Te az illegális állatkereskedelem ellen?

- Ha egzotikus állatot vagy növényt szeretnél otthonodban tartani, előtte ismerd meg annak az élőlénynek az igényeit, hogy felelősen dönthess sorsáról!
- Csak tenyésztőből származó állatot vásárolj! Az állatkereskedőknek az állatok származását hivatalos irattal kell igazolni. Mielőtt vásárolsz, kérd el ezt az iratot!
- Bárhol is jársz, ne gyűjts élő állatot és ne vásárolj állatokból készített ajándéktárgyakat!
- Saját környékedet, az erdőket, mezőket járva is találkozhatasz védett növényekkel, mint a hóvirág, az erdei ciklámen vagy a kosborfajaink. Ezeket ne tépd le, hanem hagyd meg őket a természetben saját helyükön és így gyönyörködj bennük!

- Az élőlények elpusztítása, megcsönkítése helyett inkább fényképezz!

További információ:
www.cites.hu
Rodics Katalin: Gyilkos üzlet c. könyv

A Madártávlatban ezúttal Motkó Béla (jelen lapszámunk 12-14. oldalán található) cikkéhez közlünk további szerzői képeket.

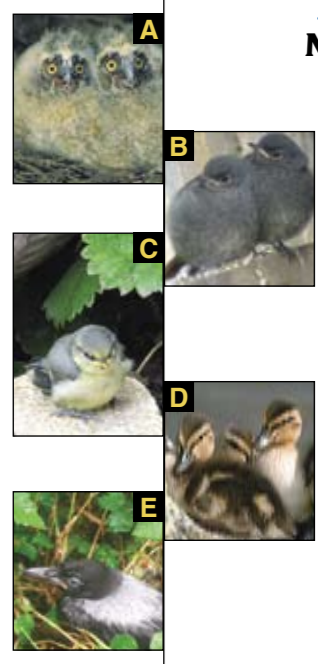
Selyemgém

Kanalas réce

Rejtvény

MADÁRFIÓKÁK

A fiókák külleme különbözik ugyan a kifejlett madarakétól, de némi ismeret birtokában általában mégis meghatározhatóak. Főként gyermekeknek szánt feladványunk megfigyelésként beküldendő, hogy az alábbi fotókon mely madarak fiókái láthatóak.

A megfigyeléseket **augusztus 5-ig** várjuk az MME címe: 1121 Budapest, Költő utca 21.

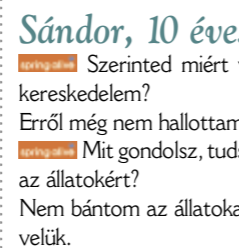
A Madártávlat 2006/1-2. számában feladott rejtvényünk helyes megfigyelése: A *juvenilis* (juv.) jelentése: fiatal, kirepült madár, mely első kifejlett tollruháját viseli (fiatakkori tollruhát), és még nem vedlette le egyik tollát sem.

Nyerteseink:
ifj. Krausz Tamás
Gulyás Katalin
Tóth Nóra
Nyereményük:
Schmidt Egon: *Madarak Budapestén* c. könyve
Gratulálunk!

Barbara, 14 éves

Szerinted miért van illegális állatkereskedelem?
Mert a védett állatokat nem lehet vadászni, de sokan igényt tartanak rájuk, pl. a bundájukra, ételként főlsgolálni, és éppen azért, mert védett állatok, sokat lehet vele keresni.
Mit gondolsz, tudsz-e valamit tenni az illegális állatkereskedelem ellen?
Ha olyat látnék, hogy védett énekesmadarakra vadásznak, akkor bejelenteném, meg ilyesmi, most csak ez jut eszembe.

Sándor, 10 éves

Szerinted miért van illegális állatkereskedelem?
Erről még nem hallottam.
Mit gondolsz, tudsz-e valamit tenni az állatokért?
Nem bántom az állatokat, kedves vagyok velük.

Barnabás, 11 éves

Szerinted miért van illegális állatkereskedelem?
Azért, mert azokat az embereket, akik elfogják, megbolondítja a pénz, mert sok ember akar egzotikus állatokat, csak illegálisan sokkal olcsóbban be tudják szerezni, mint engedéllyel.
Mit gondolsz, tudsz-e valamit tenni az illegális állatkereskedelem ellen?
Szerintem nem.

WWW.GOLYA.MME.HU